

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Deimantės Lipčiūtės,

V kurso, civilinės ir verslo teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Viešosios tvarkos ir geros moralės samprata šiuolaikinėje sutarčių teisėje

Concept of Public Order and Good Morals in Modern Contract Law

Vadovas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: Vyr. lekt. dr. Tadas Varapnickas

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama viešosios tvarkos ir geros moralės samprata šiuolaikinės sutarčių teisės sistemoje. Teoriniai viešosios tvarkos ir geros moralės ypatumai atskleidžiami nagrinėjant Lietuvos ir užsienio šalių teisės doktriną, negriežtosios teisės (*soft-law*) šaltinius. Tiriant viešosios tvarkos ir geros moralės turinį, analizuojami tyrimui aktualių sutarčių pavyzdžiai aktualioje Lietuvos ir užsienio teismų praktikoje, aptariama viešosios tvarkos ir geros moralės sampratos neapibrėžtumo problematika. Galiausiai, atlikus lyginamąją įvairių jurisdikcijų analizę darbe atskleidžiamas viešosios tvarkos ir geros moralės turinio įvairialypiškumas bei sudėtingumas.

Pagrindiniai žodžiai: viešoji tvarka, gera moralė, sutartys, šiuolaikinė sutarčių teisė.

This work analyses the concept of public order and good morals in the system of modern contract law. Theoretical peculiarities of public order and good morals are revealed by examining the legal doctrine of Lithuania and foreign countries, *soft-law* sources. Studying the content of public order and good morals, specific contracts from Lithuanian and foreign judicial practice are analysed and the emerging issue of ambiguity of public order and good morals concept is emphasized. Finally, after a comparative analysis of various jurisdictions, the research reveals the complexity and versatility inherent in public order and good moral concepts.

Keywords: Public Order, Good Morals, Contracts, Modern Contract Law.

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINYS TEISĖS DOKTRINOJE.....	6
1.1. Viešosios tvarkos sąvoka ir klasifikacija.....	6
1.1.1. Nacionalinės viešosios tvarkos turinys	9
1.1.2. Tarptautinės viešosios tvarkos turinys	13
1.2. Geros moralės sąvoka ir turinio kriterijai teisės principuose	14
1.2.1. Teisingumo principas	19
1.2.2. Protingumo principas	20
1.2.3. Sąžiningumo principas	20
1.2.4. Lygiateisiškumo principas	21
1.3. Viešosios tvarkos ir geros moralės tarpusavio santykis	22
1.4. Viešosios tvarkos ir geros moralės santykis su šiuolaikine sutarčių teise.....	23
2. VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINYS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE	26
2.1. Sutarčių, prieštaraujančių viešajai tvarkai ar gerai moralei, nustatymo kriterijai	26
2.2. Sutarčių, prieštaraujančių viešajai tvarkai, turinys.....	30
2.3. Sutarčių, prieštaraujančių gerai moralei turinys.....	32
3. LYGINAMOJI VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINIO ANALIZĖ ĮVAIRIOSE JURISDIKCIJOSE	36
3.1. Prancūzija	37
3.2. Švedija	38
IŠVADOS	42
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55

ĮVADAS

Temos aktualumas. Teisės aktuose nerasime aprašyto viešosios tvarkos ir geros moralės turinio. Teismų praktikoje pabrėžiama - tiek formuluotė „viešoji tvarka“, tiek „gera moralė“ yra vertinamojo pobūdžio kategorijos, kurių turinys sietinas su atliekamų veiksmų, tikslų bei pasekmių visuma, todėl viešosios tvarkos ir geros moralės ribas konkrečiu atveju sprendžia teismai, atskleisti „viešoji tvarka“ ir „gera moralė“ turinį yra teismų praktikos ir teisės doktrinos užduotis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.). Vadinasi, šio darbo aktualumas kyla iš **viešosios tvarkos ir geros moralės neapibrėžtumo**. Galima sutikti su Prof. K. Dzehtsiarou, kuris pabrėžia, kad pačios pagrindinės vertybės, kurios pripažįstamos viešosios tvarkos ir geros moralės turinio dalimi, taip pat yra pakankamai dideliame abstrakcijos lygmenyje (Dzehtsiarou, 2021, p. 73). Lietuvos teisės doktrinoje sutinkama, kad tiek viešoji tvarka, tiek gera moralė turi vertybinį pagrindimą, todėl nusakyti, koks yra viešosios tvarkos ir geros moralės turinys gali tapti pakankamai sudėtinga – atsiduriama situacijoje, kai viena moralinė dimensija aiškinama kita moraline dimensija. Kita vertus, „tiek neapibrėžtumas negali būti visiškai panaikintas iš teisės, tiek teisė negali būti paverčiama tuščiu indu (angl. *empty vessel*)“ (Dzehtsiarou, 2021, p. 63). Pavyzdžiui, Prof. Dr. M. W. Hesselink pažymi, kad Vokietijos civilinio kodekso nuostatos dėl geros moralės (angl. *good morals*) ir sąžiningumo (angl. *good faith*) šiandien vadinamos „vartais“ (angl. *gateways*; vok. *Einfallstore*), pro kuriuos pamatinės Konstitucijoje įtvirtintos vertybės „įžengia“ į privatinę teisę (Hesselink, 2021, p. 339).

Kaip ir kitose Europos šalyse, Lietuvoje teisė nustato griežtas teises pasekmes, jei sutartis pripažįstama prieštaraujanti viešajai tvarkai ar gerai moralei – pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.81 str. 1 d., tokia sutartis laikoma negaliojančia nuo pat jos sudarymo momento ir yra laikoma, kad tokios sutarties apskritai nėra (Vileita, 2001, p. 177). Vadinasi, sudarant bet kokios rūšies sutartį, svarbu, kad sutartis atitiktų viešosios tvarkos ir geros moralės ribas. Teisės doktrinoje pabrėžiama sutarčių instituto reikšmė tiek asmeniui, tiek valstybei, sutinkama, kad tai viena iš teisinės civilinės apyvartos išraiškų ir formų, be kurių nebūtų galimybių egzistuoti rinkai (Mikelėnas, 1996, p. 13). Viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokos svarbios ir sutarčių su užsienio elementu kontekste. Stebima Europos sutarčių teisės harmonizavimo tendencija, kuriant *soft-law* teisės šaltinius (UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai (angl. *Principles of International Commercial Contracts*) (toliau – UNIDROIT), Europos sutarčių principai

(angl. *Principles of European Contract Law* (toliau – PECL) ir kt.) (Cordero-Moss, 2024, p. 70), Jungtinių Tautų Vienos Konvencija tuo tarpu laikoma viena sėkmingiausių privalomo pobūdžio konvencijų privatinės teisės vienodinimo srityje (Drazdauskas, 2008, p. 7). Tačiau teisės doktrinoje pabrėžiama, kad nors Europos Sąjungos (toliau – ES) teisėje yra numatytos tam tikros taisyklės, pagal kurias sutartys gali būti pripažįstamos negaliojančiomis (pavyzdžiui, Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 101 straipsnis), jokiame Europos teisiniame dokumente iki šiol nėra nustatytų bendrų nuostatų dėl sutarčių neteisėtumo ar amoralumo (Mak, 2020, p. 20).

Be to, pripažinus, kad viešoji tvarka ir gera moralė - vertinamosios sąvokos, tuo pačiu reikia pripažinti, kad net ir nustačius ribas, jos gali kisti. Pavyzdžiui, teisės doktrinoje teigiama, kad dauguma Europos šalių patyrė aiškų poslinkį aiškinant teises geros moralės ir viešosios tvarkos sampratas: nuo tradicinių krikščioniškų vertybių link modernių konstitucinių vertybių (Hesselink, 2021, p. 339). Šiame darbe atliktu tyrimu bus siekiama iširti viešosios tvarkos ir geros moralės turinį Lietuvos ir užsienio sutarčių teisės kontekste analizuojant tiek sutarčių teisės doktriną, tiek teismų praktiką. Dėl išvardintų priežasčių, abstrakčių ir turinio prasme galinčių kisti sąvokų analizė laikytina aktualia tiek teisės teorijai, tiek praktikai. Kiekviena diskusija gali prisidėti prie geresnio tokių sąvokų pažinimo, taip pat užtikrinti, kad jos netaptų dirbtinėmis konstrukcijomis (Lastauskienė, 2012, p. 45).

Originalumas. Tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje pripažįstama, kad viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų vertinamasis pobūdis lemia tai, kad jų turinys yra nuolat aiškinamas ir plėtojamas. Todėl naujausios teismų praktikos ir Lietuvos bei užsienio teisės mokslininkų pozicijų tyrimas pagrindžia šio darbo naujumą. Šių sąvokų sampratai atskleisti pasirinkta trijų analizės dalių struktūra – *pirma*, nagrinėjant viešosios tvarkos ir geros moralės turinį remiantis teisės doktrina, *antra*, nagrinėjant viešosios tvarkos ir geros moralės turinį remiantis Lietuvos teismų praktika, *trečia*, atliekant lyginamąją viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizę pasirinktose jurisdikcijoje. Tokia analizė leis pateikti argumentuotas išvadas dėl viešosios tvarkos ir geros moralės turinio ne tik Lietuvos sutarčių teisės kontekste. Taip pat reikia pažymėti, kad viešosios tvarkos ir geros moralės turinys analizuojamas tiek per sutarčių negaliojimo prizmę, tiek per viešosios tvarkos ir geros moralės ryšį su (sutarčių) teisės principais, viešosios tvarkos turinys atsiskleidžia ir tarptautinės privatinės teisės srityje.

Darbe taip pat skirtas dėmesys ir kintamųjų veiksnių, kurie gali lemti viešosios tvarkos ir geros moralės turinio variacijas, aptarimui. Vieni tokių - geografiniai, istoriniai,

religiniai, kultūriniai ir kt. veiksniai. Darbe taip pat analizuojami tyrimų duomenys, kurie atskleidžia, ar yra įmanoma ieškoti bendro viešosios tvarkos ir geros moralės turinio branduolio visoms Europos šalims. Autorės žiniomis, Lietuvos teisės doktrinoje per paskutinį dešimtmetį nebuvo tyrimo, specifiškai skirto viešosios tvarkos ir geros moralės turinio sutarčių teisėje analizei, paliečiant visus prieš tai išvardintus aspektus.

Tikslas. Šio darbo tikslas – atskleisti, koks yra viešosios tvarkos ir geros moralės turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje.

Uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Ištirti „viešoji tvarka“ ir „gera moralė“ sąvokos ypatumus: aptarti viešosios tvarkos kategorijos sąvoką ir klasifikaciją, geros moralės sąvoką ir kriterijus, viešosios tvarkos ir geros moralės santykį tarpusavyje ir su šiuolaikine sutarčių teise;
2. Išanalizuoti viešosios tvarkos ir geros moralės turinį Lietuvos teismų praktikoje, atliekant konkrečių bylų analizę;
3. Atlikti lyginamąją viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizę Prancūzijos bei Švedijos jurisdikcijų kontekste;
4. Pateikti argumentuotas išvadas dėl viešosios tvarkos ir geros moralės turinio ypatumų šiuolaikinėje sutarčių teisėje.

Objektas. Darbo objektas – sąvokų „viešoji tvarka“ ir „gera moralė“ turinys, kuris šio darbo apimtyje nagrinėjamas šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste. Teisės doktrinoje teigiama, kad šiuolaikinės teisės samprata yra pakankamai reliatyvi sąvoka, nes atskiros šalys, priklausomai nuo konkrečios šalies teisės tradicijų, skirtingas sampratas gali laikyti šiuolaikinėmis (Vaišvila, 2002, p. 48). Tačiau sutinkama, kad į žmogaus teisių prigimtinį pobūdį, sutartį sudarančių šalių valią, lygiateisiškumą (Horwitz, 1974, p. 917) ir kitas demokratines vertybes atsižvelgianti teisė yra laikoma šiuolaikine teise (Vaišvila, 2002, p. 93). Darbo objekto pasirinkta neriboti Lietuvos teisės apimtyje, todėl darbe atliekama tiek Lietuvos, tiek užsienio teisės doktrinos bei teismų praktikos analizė, taip pateikiant išvadą dėl viešosios tvarkos ir geros moralės sampratos analizuotų valstybių teisės apimtyje.

Teoriniai viešosios tvarkos ir geros moralės turinio ypatumai atskleidžiami pirmoje struktūrinėje darbo dalyje, nagrinėjant Lietuvos ir užsienio teisės doktriną. Aptarus viešosios tvarkos ir geros moralės sampratą teisės doktrinoje, antroje struktūrinėje darbo dalyje pereinama prie šių sąvokų turinio konkrečiose sutarčių teisės bylose analizuojant praktinius pavyzdžius Lietuvos teismų praktikoje. Tyrimas užbaigiamas atliekant lyginamąją užsienio valstybių (Prancūzijos, Švedijos) jurisdikcijų analizę.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami šie metodai: viešosios tvarkos ir geros moralės sąvoka atskleidžiama pasitelkiant lingvistinį, teisinių dokumentų analizės ir sisteminį metodą. Naudojant kokybinės analizės ir sisteminį metodus nagrinėjamas viešosios tvarkos ir geros moralės turinys Lietuvos teismų praktikoje bei teisės doktrinoje, lyginamuoju metodu analizuojama viešosios tvarkos ir geros moralės samprata Prancūzijos bei Švedijos sutarčių teisės kontekste.

Svarbiausi šaltiniai. Siekiant užsibrėžto tikslo, atliekamas Lietuvos ir užsienio valstybių sutarčių teisės tyrimas. Darbe remiamasi Lietuvos teisės autoritetų ir ekspertų įžvalgomis, aptariamos įvairios užsienio šalių teisės mokslininkų pozicijos (pavyzdžiui, Prof. Dr. M. W. Hesselink, Prof. Dr. H.c. mult. Zimmermann ir kt.) bei mokslinės publikacijos, daug dėmesio skiriama teismų praktikos analizei. Kaip vienas svarbiausių šaltinių, kuriuo buvo remtasi darbe, gali būti įvardintas *Immoral Contracts in Europe* (2020) veikalas, kuriame susistemintai apžvelgiamos net dvidešimt aštuonių valstybių teisės sistemos, siekiant išsiaiškinti gerai moralei prieštaraujančių sutarčių sampratą ir branduolį (angl. *common core*) Europos valstybėse. Veikalas pasižymi ne tik daugybės teisės mokslininkų įsitraukimu, tačiau ir savo trukme (tyrimas truko daugiau nei 10 metų) bei tyrimo būdu – skirtingų šalių teisininkams buvo pateikiamos praktinės situacijos (remiantis tikromis bylomis, kurios tam tikra dalimi modifikuotos ir supaprastintos), vėliau atsakymai apžvelgiami ir pagal pateiktas įžvalgas ieškoma atsakymo, iki kokios ribos galima nustatyti neteisėtų sutarčių, kurios prieštarauja gerai moralei, branduolį Europos šalių teisėje (jei tai padaryti yra įmanoma).

Viešosios tvarkos ir geros moralės įvairialypiškumas ir vertybinis pobūdis lėmė poreikį remtis ne vien teisės šaltiniais. Reikia paminėti Pasaulio vertybių tyrimą (angl. *World Value Survey*), kurio 7-osios apklausų bangos rezultatai leido apžvelgti, kokius vertybinius pokyčius stebime Lietuvoje ir Europoje per paskutiniuosius dešimtmečius, išties atkreipiant dėmesį į tai, kad pokyčiai vyksta pamažu.

Struktūra: Šis darbas susideda iš įvado, 3 dėstomųjų plano dalių: viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizės doktrinoje; viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizės Lietuvos teismų praktikoje; bei viešosios tvarkos ir geros moralės lyginamosios analizės Prancūzijos ir Švedijos jurisdikcijose. Darbas baigiamas išvadomis, šaltinių sąrašu bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINYS TEISĖS DOKTRINOJE

Kaip pripažįstama LAT praktikoje, viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų turinys yra plėtojamas teismų praktikoje ir teisės doktrinoje. Dėl šios priežasties tikslinga atlikti teisės doktrinos analizę, kurioje aptariama viešosios tvarkos kategorija ir klasifikacija, nagrinėjami geros moralės kriterijai ir aptariamas moralės normų santykis su teisės normomis bei religinėmis dogmomis. Pirmo skyriaus analizė baigiama viešosios tvarkos ir geros moralės tarpusavio santykio bei santykio su sutarčių teisės sistema apžvalga, taip pat atsakoma, kodėl tikslinga analizuoti abi sąvokas tame pačiame darbe. Šioje dalyje lyginamos įvairios teisės mokslininkų pozicijos. Užbaigus pirmo skyriaus analizę, antroje struktūrinėje darbo dalyje bus pereinama prie Lietuvos teismų praktikos apžvalgos ir konkrečių bylų analizės, kuriose atskleidžiamas viešosios tvarkos ir geros moralės turinys ir praktiniai CK 1.81 str. taikymo ypatumai.

1.1. Viešosios tvarkos sąvoka ir klasifikacija

Teisės doktrinoje teigiama: „viešoji tvarka saugoma konstitucinės, civilinės, tarptautinės privatinės, arbitražo, administracinės ir baudžiamosios teisės srityse“ (Didžiulis, 2023, p.157). Vadinasi, viešosios tvarkos sąvokos turinys plėtojamas tiek privatinės, tiek viešosios teisės šakose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 481 straipsnis nustato: „necenzūriniai žodžiai ar gestai viešosiose vietose, įžeidžiamas kibimas prie žmonių, kiti tyčiniai veiksmai, kuriais siekiama pažeisti viešąją tvarką ir žmonių rimtį“ yra laikomi *nedideliu* viešosios tvarkos pažeidimu“ (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015). Sprendžiant dėl sutarties negaliojimo pagal CK 1.81 str. - negali būti nedidelio prieštaravimo viešajai tvarkai (taip kaip ir gerai moralei) – prieštaravimas arba yra, arba nustatoma, kad sandoris neprieštarauja viešajai tvarkai.

Kiekviena sudaroma sutartis (ar sąlyga, nustatyta sutartyje) turi atitikti viešosios tvarkos ir geros moralės reikalavimus. Jei sudaryta sutartis prieštarauja viešajai tvarkai, tai sukelia griežtas teises pasekmes – visų pirma, sutarties negaliojimą pagal CK 1.81 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas, 2000). Prieštaravimas viešosios tvarkos principams taip pat gali būti pagrindas teismui atsisakyti taikyti užsienio teisę pagal CK 1.11 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000), atsisakyti taikyti užsienio teismo sprendimą pagal CPK 810 str. 1 d. 5 p. (Lietuvos Respublikos civilinio proceso

kodeksas, 2002), pripažinti juridinį asmenį neteisėtai įsteigtu pagal CK 2.114 str. 1 d. 3 p. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000), atsisakyti tenkinti prašymą dėl įmonės veiklos sustabdymo ar nutraukimo, jeigu nutraukimas ar sustabdymas prieštarautų viešajai tvarkai pagal CK 6.255 str. 2 d. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000) ir kt.

Prof. K. Dzenhtsiarou, nagrinėdamas viešosios tvarkos turinį, kelia klausimą – jei pripažįstama, kad viešoji tvarka yra visuomenės pagrindas, kodėl kartais gali būti sunku apibrėžti jo turinį, juk intuityviai esminiai principai turėtų būti savaime suprantami (Dzehtsiarou, 73p., 2021). Tolimesnėje analizėje Prof. K. Dzenhtsiarou atsako į šį klausimą išskirdamas priežastis, kodėl viešosios tvarkos kategorija tokia neapibrėžta. Pirmiausia, Prof. K. Dzenhtsiarou teigia, kad gali susiklostyti situacijos, kai „nėra aišku, kuria vertybe reikėtų pasiremti konkrečioje situacijoje“ (Dzehtsiarou, 73p., 2021). Reikia sutikti, kad situacijos, kai susikerta kelios vertybės tikrai galimos, pavyzdžiui, Dr. S. Drazdauskas kaip pavyzdį pateikia vartojimo sutarčių reguliavimo atskyrimą grįsdamas jį tokių kategorijų priešprieša kaip „autonomija ir solidarumas, individualizmas ir altruizmas, laisvoji rinka ir rinkos reguliavimas“ (Drazdauskas, 2008, p. 39).

Kaip vieną iš priežasčių, kodėl gali būti sunku apibrėžti viešosios tvarkos kategoriją, Prof. K. Dzenhtsiarou įvardija ir pagrindinių vertybių sampratos kaitą – kadangi laikui bėgant kinta pagrindinės vertybės, kurios yra viešosios tvarkos pagrindas, tai ir viešosios tvarkos turinys nėra stabilus („nors kartais gali pasirodyti, kad viskas aišku ir suprantama“) (Dzehtsiarou, 2021, p. 73). Reikia paminėti profesoriaus mintį, kad viešosios tvarkos pagrindas yra „moraliai pakrautas“ (angl. *morally charged*), o tai, kas liečia moralės klausimus, visada kelia didesnes ar mažesnes diskusijas (Dzehtsiarou, 2021, p. 73). Išsamesnė viešosios tvarkos ir geros moralės tarpusavio santykio analizė bus atliekama šio darbo 1.3 poskyryje.

Anot Assoc. Prof. N. Jansen ir Prof. dr. h.c. mult. R. Zimmermann, viešoji tvarka – tai visuma svarbiausių rašytinių ir nerašytinių normų, ginančių valstybės, visuomenės, ar individų interesus (Zimmermann, Jansen, 2018, p. 1887). Todėl teisės normų pažeidimai gali būti laikomi ir viešosios tvarkos pažeidimais, nors prieštaravimas viešajai tvarkai ir išskiriamas kaip atskiras sandorių negaliojimo pagrindas (Zimmermann, Jansen, 2018, p. 1887). Tokią viešosios tvarkos sampratą patvirtina ir Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucinio Teismo praktika, kurioje dar dvidešimto amžiaus pabaigoje buvo pabrėžta, kad viešosios tvarkos laikymasis yra būtina tvarkingos bendruomeninės žmonijos gyvavimo apibrėžtoje teritorijoje prielaida (Vokietijos Federacinės Respublikos Pirmojo Senato 1985 m. gegužės 14 d. sprendimas, cituota iš Zimmermann, Jansen, 2018, p. 1887).

Aptariant viešosios tvarkos ir viešosios politikos (angl. *public policy*) termino santykį, doktrinoje pripažįstama, kad nėra vienos viešosios tvarkos ir vieno viešosios politikos apibrėžimo visoms valstybėms (Husserl, 1938, p. 42). Teigiama, kad viešojo politika yra platesnis viešosios tvarkos konceptas, nors kartais abi sąvokos teisės doktrinoje vartojamos kaip sinonimai (Generalinio advokato nuomonė byloje C-554/13, 2015, p. 28, p. 33). Lietuvos kontekste terminas viešojo politika įprastai reiškia „valstybės valios išraišką arba valdžios veiklą ir tos veiklos priežastis, sprendimų priėmimo būdus, įgyvendinimo motyvaciją“ ir šis terminas dažniausiai vartojamas apibūdinant oficialių asmenų elgesį, veiklos kurso pasirinkimą (Raipa, 2002, p. 11) ir kt.

Prof. K. Dzehtsiarou nagrinėdamas įvairias viešosios tvarkos variacijas teigia, kad viešosios tvarkos sąvoka neaiški ir abstrakti visose teisės srityse, kuriose tik yra naudojama (Dzehtsiarou, 2021, p. 63). Profesorius be kitų išskiria tokias viešosios tvarkos koncepcijas: „viešojo tvarka, atliekanti saugumo ir netvarkos prevencijos funkciją“; „viešojo tvarka kaip įrankis privatinėje tarptautinėje teisėje“, kurio pagrindu galima atsisakyti taikyti užsienio teismo sprendimą. Tačiau čia profesorius pabrėžia, kad skirtingai nuo tarptautinės viešosios tvarkos, kurią įgyvendina Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), privatinės tarptautinės teisės viešosios tvarkos supratimas yra labiau procedūrinis (Dzehtsiarou, 2021, p. 72). Šis aspektas bus aptariamas darbo 1.1.1. poskyryje, analizuojant nacionalinį viešosios tvarkos turinį.

Anot Prof. V. Tumulavičiaus, viešosios tvarkos užtikrinimą valstybėje galima laikyti kompleksiniu uždaviniu, kurio tikslas – žmogaus sukeltų grėsmių prevencija bei kontrolė; ir nuo žmogaus nepriklausančių pavojingų reiškinių prevencija ir kontrolė (Tumulavičius, 2017, p. 56). Aptardamas viešojo saugumo užtikrinimo teisinius aspektus ir tendencijas, profesorius taip pat pabrėžia, kad viešojo tvarka – tai „*pirminis ir pagrindinis viešojo saugumo išeities taškas, lemiantis stabilumą valstybės viduje*“ (Tumulavičius, 2017, p. 192).

Sutarčių teisės doktrinoje pabrėžiama, kad viešosios tvarkos konceptas yra universalus ir nėra būdingas tik sutarčių teisei (Didžiulis, 2023, p. 157). Tai grindžia teiginį, kad viešojo tvarka gali būti nagrinėjama išties labai plačiame kontekste. Šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste svarbu atskirai aptarti nacionalinę viešosios tvarkos kategoriją ir tarptautinę viešosios tvarkos kategoriją - toliau bus aptariamas kiekvienas iš šių institutų atskirai.

1.1.1. Nacionalinės viešosios tvarkos turinys

Viešoji tvarka valstybėje gali reikšti tiek tarptautinę viešąją tvarką (kuri yra tarptautinės privatinės teisės kategorija), tiek vidinę valstybės viešąją tvarką (Mikelėnas, 2001, p. 91), kurios sąvoka aktuali, kai sutartiniame santykiyje nėra užsienio elemento. Kitaip tariant, nacionalinės viešosios tvarkos turinys susideda iš dviejų komponentų: vidaus viešosios tvarkos ir tarptautinės viešosios tvarkos.

Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, kad sąvoka „viešoji tvarka - tai esminiai principai, kuriais „grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas“ (Brazdeikis, *et. al.* 2009, p. 348). Tiek teismų praktikoje, tiek teisės doktrinoje pripažįstama, kad šie esminiai principai pirmiausiai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – KT), juos nustato ir imperatyvios administracinės ir kitų teisės šakų normos (Vileita, *et. al.* 2001, p. 184). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad „didžioji dalis civilinės teisės principų yra ir konstituciniai teisės principai (pavyzdžiui, nuosavybės neliečiamumo principas, teisinės valstybės principas ir kt.)“ (Mikelėnas, *et. al.* 2001, p. 60). Toks apibūdinimas leidžia daryti išvadą, kad analizuodami viešosios tvarkos kategoriją ir jos turinį valstybėje visų pirma analizuojame esminių principų visumą, be kurių tinkamai nefunkcionuotų valstybės teisinė sistema. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – KT) doktrinoje nurodyta, kad „pamatiniai Lietuvos konstitucinės santvarkos principai – nepriklausomybė ir demokratija, nuo kurios neatsiejamas prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis – yra nepakeičiami ir turi virškonstitucinę galią“ (Oficialioji konstitucinė doktrina <..>, 1993-2020).

Lietuvos Respublikos kodekso komentare išskiriamos tokios viešąją tvarką pažeidžiančių sandorių kategorijos: 1) sandoriai, kurie yra draudžiami sudaryti pagal įstatymą; 2) sandoriai, kurių įstatymas įsakmiai nedraudžia atlikti, tačiau jie taip pat pažeidžia viešąją tvarką (įsipareigojimas padaryti deliktą, susitarimas išvengti mokesčių, apeiti įstatymo nuostatas, remti priešišką kitų valstybių veiklą prieš Lietuvos Respubliką ar jai draugiškas valstybes ir kt. 3) „sandoriai, pagal kuriuos perkamos ar parduodamos valstybės ar savivaldybių pareigybės, neteisėtai įgyjamos licencijos“, ir kt.; 4) sandoriai, kurie „pažeidžia teisingumo įgyvendinimą“ (sutartis nesikreipti į teismą dėl teisių gynimo, piktnaudžiauti procesu, nepagrįstų ieškinių pareiškimas ir kt.) 5) sandoriai, kurių „tikslas ar padarinys išvengti, riboti ar iškraipyti konkurenciją bendrojoje rinkoje“ (Vileita, *et. al.* 2001, p. 185 - p. 186). Pripažįstama, kad viešąją tvarką gali pažeisti ir sutarčių privalomumo, sutarčių stabilumo, teisinio apibrėžtumo ir kt. principų ignoravimas ten, kur

„valstybė skelbiasi esanti lygi su kitais“ (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Pavyzdžiui, sudarydama komercines sutartis su privačiais subjektais.

Atskirą analizės dalį galėtų sudaryti sandorių, kurie padeda išvengti, iškraipo ar riboja konkurenciją bendrojoje rinkoje, turinys. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo (toliau – KĮ) 5 str. nustato, kad konkurenciją ribojantys (arba galintys riboti) susitarimai laikomi negaliojančiais nuo pat sudarymo momento (Lietuvos respublikos konkurencijos įstatymas, 1999). Pripažįstama, kad konkurencija – tai „pagrindinis rinkos ekonomikos elementas, apimantis pasiūlą ir paklausą“ (Tiekimo ir platinimo susitarimams taikomos <...>, 2012). SESV 101 str. 1d. nustato, kad jei susitarimas pastebimai paveikia valstybių narių tarpusavio prekybą, jį sudarant būtina laikytis Europos konkurencijos taisyklių (Tiekimo ir platinimo susitarimams taikomos <...>, 2012). Pagal SESV 101 str. 2 d., jeigu susitarimas „pastebimai riboja konkurenciją“, jis tampa niekiniu ir negaliojančiu, tačiau pagal SESV 101 str. 3 d., „toks draudimas netaikomas susitarimams, kuriais sukuriama pakankama nauda, kuri nusveria antikonkurencinį poveikį“ (Tiekimo ir platinimo susitarimams taikomos <...>, 2012). SESV 101 str. „be kitų susitarimų taikomas ir vertikaliesiems susitarimams (dėl prekių arba paslaugų pardavimo ir pirkimo, kuriuos sudarė bendrovės, veikiančios skirtinguose gamybos arba platinimo grandinės lygmenyse)“ (Tiekimo ir platinimo susitarimams taikomos <...>, 2012). Tiek vartotojui, tiek valstybei šiais susitarimais gali būti padaroma daug žalos.

Svarbu paminėti, kad viešosios tvarkos užtikrinimas kartu padeda užtikrinti ir viešąjį interesą (visuomeninį gėrį, visuomeninį interesą), tuo pačiu tai yra vienas esminių asmens laisvę ribojančių veiksnių (Gumbis, 2017, p. 70). Anot Dr. J. Gumbio, sutarties šalies interesas neturėtų būti sutapatinamas su visuomenės interesu - teisingiau būtų teigti, kad visuomeninis gėris apima ir sutarties šalies ir bet kurio trečiojo asmens šalių interesus (net ir tokia apimtimi, kurios šalys (ne)suvokia, o taip pat ir tuos interesus, kurie dar tik gali kilti ateityje (Gumbis, 2017, p. 72). Užsienio teisės doktrinoje taip pat pažymima, kad kartais tiek susitariančiųjų šalių interesai, tiek viešasis interesas persipina (Hesselink, 2021, p. 337). Čia galima pasiremti surogatinės motinystės pavyzdžiu, kai siekiama apginti potencialios surogatinės motinos ar vaiko interesus ir taip „užkirsti kelią moraliniam nuosmukiui“ visuomenėje (Hesselink, 2021, p. 337).

Viešosios tvarkos ir viešojo intereso santykis aptartinas atskirai. Apibendrinant prieš tai aptartas dalis, galima teigti, kad viešosios tvarkos išsaugojimas – viešasis interesas. Kita vertus, buvo pastebėta, kad dažni atvejai, kai prokuroras kreipiasi į teismą ir, remdamasis viešojo intereso gynimu, ginčija komercinę sutartį (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Kaip vienas iš pavyzdžių pateikta byla, kurioje prokuroras,

remdamasis viešojo intereso gynimu, iš privačios bendrovės prašė priteisti daugiau nei „20 mln. Eur nuostolių atlyginimo, teigiant, jog lėšos buvo panaudotos „neefektyviai, neracionaliai, sumokant nepagrįstai aukštesnę kainą už atsakovės suteiktas paslaugas“ (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Straipsnyje buvo atkreiptas dėmesys į kelis dalykus. Pirmiausia į tai, kad privatinės teisės principas yra nesikišimo į privačius santykius principas, o ne viešojo intereso apsauga (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Taipogi, Doc. Dr. L. Mačiulis pabrėžė, kad komercinės sutartys pasižymi tuo, kad jos įprastai sudaromos siekiant didžiausio pelno, todėl būtent komercinėse sutartyse labiausiai (lyginant su B2C ir C2C sutartimis) reiškiasi sutarties laisvės principas, vadinasi ir viešojo intereso gynimas tokiose sutartyse yra specifinis (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Galiausiai pastebėta, kad per platus viešojo intereso įgyvendinimas gali pažeisti viešąją tvarką, taip sukelti ir neigiamų padarinių sprendimų vykdymo ir pripažinimo užsienio valstybėse aspektais (L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercines <...>, 2021). Taigi, nors viešosios tvarkos, kaip itin svarbios vertybės, užtikrinimas yra viešojo intereso dalis, galimos situacijos, kai remiantis viešuoju interesu, viešoji tvarka gali būti pažeidžiama.

Toliau tęsiant viešosios tvarkos analizę, paminėtina, kad tarptautinėje privatinėje teisėje modernioji „viešosios tvarkos“ doktrina susiformavo devyniolikto amžiuje – JAV teisininkas „J. Story teigė, kad „kitų šalių įstatymų šalių įstatymai, kurie yra nesuderinami su pagrindiniais *lex fori* principais arba su religija ir morale“ nereikėtų pripažinti pirmiausia remiantis „bendra valstybių pagarba“ (Story, J., cituota iš Kisieliauskaitė, 2017, p. 108). Doktrinoje pabrėžiama, kad J. Story pirmą kartą panaudojo ir sąvoką „tarptautinė privatinė teisė“. (Mikelėnas, *et. al.*, 2009, p. 154). Pažymėtina ir tai, kad visoms valstybėms vienos tarptautinės privatinės teisės nėra“ - kiekviena valstybė atitinkamai reguliuoja santykius, turinčius užsienio elementą (Mikelėnas, *et. al.*, 2009, p. 154). Teismams „užsienio teisės negalima vertinti abstrakčiai, atsižvelgiant tik į užsienio teisę“ – būtina atsižvelgti ir į tai, koks santykis tokio taikymo bus su tarptautine teise (Mikelėnas, *et. al.* 2001, p. 92).

Šis konceptas plėtotas arbitražinių susitarimų doktrinoje. Pavyzdžiui, Kisieliauskaitė, nagrinėdama viešosios tvarkos sąvoką „Briuselis I“ reglamente, atkreipė dėmesį, kad viešoji tvarka yra viena iš kategorijų, kurios išimtimi remiantis galima atsisakyti pripažinti ir vykdyti kitoje ES valstybėje narėje priimtą sprendimą, tačiau viešosios tvarkos turinys reglamente nepateikiamas, nes „turinio klausimą kiekvienoje konkrečioje kitoje valstybėje narėje priimto teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo byloje sprendžia nacionalinis teismas“ (Kisieliauskaitė, 2017, p. 108, p. 109). A. Kisieliauskaitė atkreipė dėmesį, kad

viešosios tvarkos išlyga, įtvirtinta „Briuselis I“ reglamente, yra laisvo sprendimų judėjimo ES išimtis ir taikoma itin ribotai (Kisieliauskaitė, 2017, p. 122), bei apibendrina, kas nepatenka į viešosios tvarkos turinį remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau - ESTT) praktika: “i) ekonominiai padariniai; ii) sprendimo motyvų trūkumas; visoks iii) ES arba (iv) nacionalinės teisės pažeidimas; v) koks nors teisės į teisingą teismą pažeidimas” (Kisieliauskaitė, 2017, p. 122). 1958 metų Niujorko konvencijoje dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo, viešoji tvarka 5 str. taip pat laikoma viena iš pagrindų, kuriuo remiantis galia atsisakyti pripažinti ar vykdyti arbitražo sprendimą (Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ratifikavimo, 1995).

2000 m. gruodžio 21 d. LAT Teisėjų Senatas nutarimu „*Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas*“, pabrėžė, jog viešosios tvarkos kriterijus gali būti pagrindas atsisakyti taikyti užsienio teisę, jeigu toks taikymas reikštų, kad yra suvaržytos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės (asmuo diskriminuojamas lyties pagrindu, vykdoma prekyba žmonėmis, laisvės suvaržymas ir kt.); taip pat jei tai prieštarautų teisingumo, gerų papročių ir pagrindinėms nusistovėjusioms moralės normų principams. Šiuo atveju LAT išskyrė tokius pavyzdžius: pagrindas atsisakyti taikyti užsienio teisę gali būti tokiais atvejais, kai užsienio teisės taikymas „leistų priteisti iš tėvų kraiti, įteisintų prostituciją, uždraustų asmeniui kreiptis į teismą“ ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28).

Tarptautinio arbitražo doktrinos ir Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo (toliau – KAI) kontekste viešosios tvarkos turinys aiškinamas kaip apimantis „fundamentalius sąžiningumo principus, taip pat imperatyviasias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas“ (2021 m. balandžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje), vadinasi, aiškinimas yra siauresnis; o pagrindinis viešosios tvarkos išlygos tikslas tarptautinio arbitražo doktrinoje ir praktikoje yra apsaugoti fundamentalias pripažįstančiosios valstybės teisinės sistemos vertybes nuo užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo teisinių padarinių, galinčių kelti grėsmę toms vertybėms (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje). Kasacinis teismas taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad viešosios tvarkos sąvoka arbitražo teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti procedūroje yra siauresnė, nei nacionalinė viešoji tvarka nes pagal formuojamą praktiką yra apimanti tik universalius, tarptautiniu mastu pripažintus principus, nepriklausomai nuo skirtingų nacionalinių teisės sistemų ir jose galiojančios teisės (Dėl arbitražinio susitarimo galiojimo <...>, 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad nacionalinėje teisėje vieno viešosios tvarkos turinio apibrėžimo nusakyti nebūtų galima, nes ši kategorija sutinkama tiek viešojoje, tiek privatinės teisės srityse. Privatinėje teisės kontekste tai yra svarbiausios imperatyvios rašytinės teisės (administracinės, baudžiamosios, civilinės ir kt.) normos, svarbiausi teisės principai (teisingumas, protingumas, teisėtumas ir kt.), įtvirtinti Konstitucijoje. Šių principų užtikrinimas teisinėje sistemoje prisideda prie visuomenės stabilumo ir sutartinių teisinių santykių stabilumo užtikrinimo. Tarptautinio arbitražo doktrinos kontekste viešosios tvarkos turinys siauresnis, suprantamas kaip fundamentalūs principai, kurie pripažįstami tarptautinėje bendruomenėje. Taigi aptarus doktrinoje išsakytas pozicijas galima teigti, kad vidinė valstybės viešoji tvarka ir (valstybės) tarptautinė viešoji tvarka skiriasi savo turinio apimtimi. Šiuo skyriumi užbaigiama nacionalinės viešosios tvarkos analizė ir toliau pereinama prie tarptautinės viešosios tvarkos analizės, teisinėje literatūroje dar vadinamos transnacionaline viešąja tvarka, kuri reglamentuoja santykius tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų.

1.1.2. Tarptautinės viešosios tvarkos turinys

Tarptautinės viešosios tvarkos sąvokos turinio ribas nusakyti taip pat pakankamai sudėtinga. Tarptautinė viešoji tvarka šio skyriaus prasme reiškia viešosios teisės dalį, kuri reguliuoja „santykius tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų, veikiančių tokiose srityse kaip žmogaus teisės, sutarčių teisė, jūrų teisė, tarptautinė baudžiamoji teisė ir tarptautinė humanitarinė teisė“ (Oficiali ES interneto svetainė. Tarptautinė <...>). Pagrindinis tarptautinės viešosios teisės subjektas yra valstybės, o tarptautiniai viešosios tvarkos principai įtvirtinti tiek dvišaliuose, tiek daugiašaliuose tarptautiniuose valstybių susitarimuose, konvencijose ir kt. Bendrąja prasme tarptautinę viešąją tvarką taip pat galima apibūdinti kaip svarbiausius principus tarptautinės bendruomenės kontekste.

LR KT 135 straipsnis nustato: “Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises bei laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992)). Privalomojo pobūdžio tarptautinės teisės norma vadinama *jus cogens*.

Jus cogens sąvoka yra nurodyta 1969 m. Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės – 53 straipsnis nustato, kad “Sutartis yra niekinė, jei jos sudarymo metu ji prieštarauja privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms. Šioje

Konvencijoje privalomu pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinė valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimant kitą tokio pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą” (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės, 1969 m.). KT pažymi: „nors nei 1969 m. Vienos konvencijoje, nei kituose tarptautinės teisės aktuose nepateiktas *jus cogens* normų sąrašas, tačiau Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija 1966 m. parengtame Vienos konvencijos projekto 53 straipsnio komentare nurodė, jog svarstant galimybę į šio straipsnio tekstą įtraukti pavyzdinių akivaizdžių *jus cogens* normų sąrašą buvo siūloma nustatyti, kad niekinėmis laikytinos inter alia sutartys, kuriose numatytas neteisėtas jėgos panaudojimas pažeidžiant Jungtinių Tautų Chartijos principus, bet kokio kito akto, pripažįstamo nusikaltimu pagal tarptautinę teisę, vykdymas, taip pat sutartys, pagal kurias susitariama leisti arba vykdyti genocidą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

Sutiktina, kad ES teisė gali būti laikoma „tam tikra tarptautinės teisės forma“, tačiau taip pat sutiktina, kad tik sąlyginai, nes „ES teisinei bazei būdingi tam tikri bruožai, kurių paprastai nerasime tarptautinėje teisėje“ (Oficiali ES interneto svetainė. Tarptautinė <...>).

1.2. Geros moralės sąvoka ir turinio kriterijai teisės principuose

Siekiant iširti, koks yra „geros moralės“ turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje, pirmiausia bus pradama nuo moralės definicijos literatūroje. Šiame skyriuje aptariamos moralės teorijos, moralės sąsajos su religija bei teise, taip pat moralės ir etikos ryšys. Galiausiai bus apibendrinama, kokios sutartys teisės doktrinoje pripažįstamos prieštaraujančiomis gerai moralei. Šia analize siekiama atsakyti į klausimą, ar teisės doktrina išskiria esminius kriterijus, kurie gali padėti nustatyti, ar sutartis prieštarauja geros moralės normoms. Aptarus, kas doktrinoje laikoma geros moralės kriterijais, siekiama atsakyti į klausimą, ar moralės turinys iš principo yra kintantis ir pasižymintis dinamiškumu, o galbūt visuomenėje priimti geros moralės standartai galioja jau šimtus metų. Po moralės sąvokos analizės mokslinėje literatūroje, antroje darbo dalyje pereinama prie teismų praktikos analizės, siekiant išsiaiškinti, koks yra moralės turinys aptariant konkrečias bylas.

Teigiama, kad terminą „moralė“ pirmasis pradėjo vartoti I a. pr. Kr. Gyvenęs Marcus Tullius Cicero, graikiškam žodžiui *ehtos* radęs atitikmenį *moralis* (Kanišauskas, 2009, p. 18). Etika dabar dažniausiai suprantama kaip „moralės ar dorovės filosofinė teorija bei „akademine disciplina, klasifikuojanti moralės (dorovės) filosofines teorijas“, taip pat

etikos terminas naudojamas kalbant apie priimtinas elgesio normas konkrečiose srityse – pavyzdžiui medikų, policininkų, teisininkų etika, politikos etika ir kt. (Kanišauskas, 2009, p. 21). Sąvoka „etiketas“ kai kuriais atvejais gali būti pripažintina moralės dalimi, kita vertus, etiketo taisyklės - tai elgesio nuostatos, kurios visuomet susijusios tam tikra visuomene, ar atitinkama visuomenės grupe, todėl neįmanoma išskirti „teisingų“ etiketų taisyklių, su kuriomis galėtų sutikti visos racionalios būtybės (Gert J., 2020). Taip pat etiketo taisyklės įprastai paprastai nėra privalomos pagal teisę. Nors etimologiniu požiūriu etika, moralė ir dorovė yra giminingos sąvokos, siejamos su „žmonių bendruomenėje susiformavusiais papročiais, tradicijomis, elgesio įpročiais, žmogaus asmeninėmis savybėmis, charakteriu, gyvenimiškais nuostatomis, dorybėmis ar ydomis“, filosofiniu požiūriu šie terminai yra skiriami (Kanišauskas, 2009, p. 23). Pažymėtina ir tai, kad ne visi filosofai sutinka su G. W. Hegelio moralės ir dorovės terminų išskyrimu, tačiau būtent G. W. Hegeli dėka imta pripažinti, kad moralė turi individualų (subjektyvų) ir visuomeninį (objektyvų) elementą (Kanišauskas, 2009, p. 28).

Filosofas J. Gert analizuodamas moralės sąvokos definiciją teigia, kad moralės apibrėžimo klausimas pirmiausia yra moralės teorijos tikslo identifikavimo klausimas (J. Gert, 2020). Anot J. Gert, nėra pagrindo manyti, jog vienas ir tas pats moralės apibrėžimas gali būti naudojamas visoms diskusijoms dėl moralės pirmiausia todėl, kad pats terminas „moralė“ gali būti analizuojamas skirtingais požiūriais. Moralės šaltinio apibrėžtis – taip pat moralės filosofijos klausimas. Moralės filosofijoje šį klausimą pirmasis suformuluoja graikų filosofas Sokrates (Sokratas), įvesdamas į moralės turinį bendrumo, visuotinumą aspektą, klausdamas, kaip žmogus turėtų gyventi (Radavičienė, 2022). Šiuo požiūriu Sokrato idėjos atitraukia nuo praktiškumo srities, nes kalba apie idealą, siektiną elgesį (Radavičienė, 2022).

Filosofas B. Gert kalbėdamas apie moralės definiciją teigė, kad terminas „moralė“ gali būti apibūdinamas dvejopai: *pirma*, kaip tam tikri elgesio kodeksai, sukurti visuomenės ar atitinkamos visuomenės grupės (tai gali būti religija, papročiai, elgesio taisyklės, teisės normos) arba asmens įsitikinimai, kuriuos asmuo pritaiko savo elgesiui; ir *antra*, kaip elgesio kodeksas, kurį, esant nurodytoms sąlygoms, pritaikytų visi racionalūs žmonės (Gert. B., 2002). Pritartina nuomonei, kad skirtingose visuomenėse gali egzistuoti keletas skirtingų moralės kodeksų. Takoskyra tarp šioje pastraipoje išskirto pirmojo ir antro požiūrio nėra griežta – teigiama, kad galima sutikti, jog visuomenėje egzistuoja keli skirtingi moralės kodeksai, tačiau taip pat manytina, kad tam tikrą elgesio kodeksą atitinkamomis sąlygomis siūlytų daugelis racionalių žmonių. (Gert, B., Gert J, 2020).

Vilniaus universiteto docentė N. Radavičienė teigia, kad moralės objektas yra kartu ir kiekvieno žmogaus kasdienybės dalis – kiekvienas asmuo nuolat užduoda sau moralinius klausimus, juos sveria moraliniu požiūriu ir tam naudoja moralinės kategorijas (Radavičienė, 2022). Doktrinoje taip pat pabrėžiamas moralės, kaip vertybės realiatyvumas. Nors negalima visiškai neatsižvelgti į moralės asmeniškumo turinį, daugelis individų turi didesnę ar mažesnę sutarimą dėl to, kokius asmens veiksmus galima vertinti kaip gerus, o kokie veiksmai laikytini nepriimtinais (Gumbis, 2017, p. 53). Visgi griežtą ribą, kas konkrečiose situacijose gali būti laikoma moralumu ar amoralumu, kartais gali būti sunku apibrėžti - tą atskleidžia visuomenėje kylančios diskusijos dėl tos pačios lyties asmenų santuokų, narkotinių medžiagų legalizavimo <..> ir kt. (Gumbis, 2017, p. 53).

Moralės filosofijos keliami klausimai liečia daugybę sričių: politinę, socialinę, teisinę, antropologinę, loginę, religinę ir kt., o šiuos klausimus nagrinėja ne vien moralės filosofai, bet ir psichologai, sociologai, teisininkai, medikai ir kitų sričių specialistai (Kanišauskas, 2009, p. 17). Anot, J. Mačiulio, kultūros antropologai jau seniai pripažinę, kad „visos žmonių bendruomenės turi panašias pagrindines moralinio elgesio normas“ („Moralė ir religija: nauji problemos aspektai“, 2021) Harvardo universiteto evoliucinės biologijos profesorius M. Hausser teigė, kad žmonių moralinės nuostatos įvairiose religijose mažai skiriasi visame pasaulyje, o žvelgiant iš evoliucijos perspektyvos, tai reiškia, kad žmogaus moralė – senesnė, nei bet kuri šiandien egzistuojanti religija (Moralė ir religija: nauji problemos aspektai“, 2021). J. Mačiulis teigia, kad „*moralė yra nepriklausoma nuo religijos, o tuo tarpu religija priklauso nuo moralės*“; „*moralė yra labai atspari religijos įtakai, nes dauguma žmonių lengvai atmeta religines dogmas, prieštaraujančias ar pažeidžiančias jų pagrindines moralines nuostatas*“. Galima rasti argumentų šiems teiginiams. Prof. J. Davies teigimu, religija veikia moralę, tačiau ir moralė veikia religiją (Davies, „Religion does not determine your morality“, 2017). Tačiau moralės šaltinis - ne religija, o genetika ir įvairūs kultūriniai komponentai, kurie yra veikiami religijos (Davies, „Religion does not determine your morality“, 2017). Be to, prof. J. Davies referuoja į JAV psichologijos prof. N. Epley ir kitų jo kolegų tyrimą dėl moralinių įsitikinimų, kurio išvados atskleidė, kad gavę moralinės dilemos klausimus, religingi asmenys ir į jokią religiją netikintys asmenys ypač didelių skirtumų nepateikė (Davies, Religion does not determine your morality, 2017).

Tokia mintis sutinkama ir Lietuvos teisės doktrinoje: CK komentare teigiama, kad „geros moralės normos bendros daugumai normalios visuomenės žmonių, kad ir kokios jie tautybės, politinių ar religinių pažiūrų ar profesijos“ (Vileita, et. al. 2001, p. 185). Teisės normos, tuo tarpu, saugo ir paverčia privalomu moralės formuojamą reikalavimą gerbti

žmogaus teisės (Vaišvila, 2000, p. 209). Galima manyti, kad visi šiuolaikinės visuomenės nariai intuityviai žino ir suvokia esminių, fundamentalių vertybių turinį, tačiau konkrečiose situacijose šis turinys gali būti interpretuojamas skirtingai.

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad susitarimo, kuris gali būti laikomas amoraliumi, koncepcija kyla iš Romėnų teisės. Klasikinė teisė geros moralės konceptą siejo su asmens autonomija, laisva valia sudaryti sutartį, susitarti dėl sutarties sąlygų (Ciacchi, *et. al.*, 2020, p. 4). Visose moderniose teisės sistemose laisvė nustatyti sudaromos sutarties turinį yra varžoma ne tik tokių imperatyvų, kurie yra įtvirtinti įstatyme, tačiau ir vadinamųjų *extra-legal* standartų (Zimmermann, 1996, p. 706). Šiais standartais vadinamos nuorodos į teisingumą, gerų manierų, sąžiningumo, socialinių interesų ir kt. kriterijus, kurie Europos šalių teisės norminėse konstrukcijose paplitusios dar nuo devyniolikto amžiaus pradžios (Leszczyński, 2020, p. 1074). Teigiama, kad šios nuorodos įprastai pasirodo bendrųjų normų (angl. *general clauses*) forma ir gali būti jungiamąja teisės ir socialinio (etinio) pobūdžio vertybių dalimi, kuri padeda teismams suderinti įstatymų leidėjo tikslus su konkrečiu nagrinėjamu bylos atveju (Leszczyński, 2020, p. 1074). Neabejotina, kad jei sutartis prieštarautų žmonių „suvokiamam padorumo jausmui“, o teismas padėtų šalims tokią sutartį įgyvendinti, pagarba teisei ir visai teisinei sistemai būtų reikšmingai pažeista (angl. *detrimentally affected*) (Zimmermann, 1996, p. 706). Būtent todėl kone visų Europos valstybių kodeksuose galime rasti bendrąją sąlygą, kurioje nurodyta, kad gerai moralei arba viešajai tvarkai, arba imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantys sandoriai yra niekiniai ir negaliojantys (Zimmermann, 1996, p. 706).

Toliau verta aptarti, koks yra sąvokų „gera moralė“ ir „moralė“ tarpusavio santykis bei gerą moralę atitinkančio sandorio turinys. Sutiktina su teisės doktrinoje išsakytu požiūriu, kad geros moralės turinys iš esmės reiškia tą patį, ką ir moralės terminas, tik „formuluotė „gera moralė“ yra teisei pritaikytas konstruktas“, kuris savyje talpina šiuolaikinės pasaulio sampratos suformuluotą turinį ir teisės standartus (Kasiulynaitė, *et. al.*, 2019, p. 113).

Apibendrinant, galima teigti, kad gera moralė – tai įvairialypė sąvoka, pasižyminti ją aiškinančių filosofijų ir turinio variacijų gausa. Anot Amerikos teisės profesoriaus ir filosofo R. Dworkin, moralinis argumentas – neatsiejamas nuo teisinio interpretavimo (Carrio, 1979), o „teisė, neturinti moralinio pagrindo, yra visuomenės svetimkūnis“ (Mikelėnas, *Teisė sau, moralė sau?*, 2012). Moralės normų turinį veikia istorijos, ekonomikos, geografinės padėties, tradicijų ir kt. veiksniai, tačiau patys svarbiausi normų principai – sąžiningumas, teisingumas ir kt., - būdingi kiekvienai šiuolaikinei visuomenei. Moralės normos yra tiek bendrųjų, tiek sutarčių teisės principų dalis, o kai kurios teisės

nuostatos *expressis verbis* nurodo įtvirtina ir pačias geros moralės nuostatas – pavyzdžiui, sąžiningumo pareiga ir kt.. Šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste moralės normos saugomos per sutarčių negaliojimo institutą, sutarčių aiškinimą, bendruosius (sutarčių) teisės principus (ir kt.).

Jau aptarėme, kad moralės normos yra svarbių sutarčių teisės principų dalis. Taip nurodoma ir CK pirmosios knygos komentare. Teigiama, kad „*geros moralės kriterijus yra kultūringo, teisingo žmogaus minimalus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas*“, o sutarties turinys vertintinas pagal vyraujančią gėrio ir blogo sampratą, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą visuomenėje (Vileita, 2001, p. 185). Lietuvos teisės doktrinoje teigiama, kad „Europos kultūroje geros moralės kriterijus yra dekalogo (Dešimt Dievo įsakymų) nuostatos“ (Vileita, et. al. 2001, p. 185). Toks teiginys suprantamas, kadangi „didžioji dalis Europos visuomenės išpažįsta krikščionybę“ (Didžiulis, 2023, p. 158), nors sutarties negaliojimo kontekste verta pabrėžti ir tai, kad „vadovaujantis tautiniais, partiniais ar religiniais motyvais sandorio negalima pripažinti negaliojančiu“ (Vileita, et. al. 2001, p. 185). Lietuvoje egzistuoja valstybės ir bažnyčios atskyrimo principas, tačiau jei sutinkama, kad visuomenėje įsitvirtinusios geros moralės nuostatos yra stipriai paveiktos krikščionybės, ar netgi dekalogo nuostatos (jei prieš tai aptartas teiginys dėl dekalogo nuostatų ir moralės būtų suprantamas tiesiogiai, o ne plačiąja prasme) yra geros moralės nuostatos, objektyvumą išlaikyti kitų religinių grupių, išpažįstančių priešingą tikėjimą, gali būti sudėtinga.

Sekančiuose poskyriuose skyriuje bus aptariamas geros moralės kriterijus talpinančių fundamentalių teisės principų turinys Lietuvos sutarčių teisės kontekste. Teisingumo, sąžiningumo, protingumo ir lygiateisiškumo principai nėra vieninteliai teisės principai, kurių turinyje galima atrasti geros moralės kriterijus, tačiau šie principai pasirinkti analizei kaip pamatiniai - bendrieji (sutarčių) principai, o ir patys šie principai yra vertybės, pasižyminčios vertinamuoju pobūdžiu ir tam tikru abstraktumu. Tam tikra apimtimi geros moralės kriterijai užsienio doktrinoje taip pat jau buvo aptarti analizuojant moralės sąvoką ir ją aiškinančias filosofijas šio poskyrio pradžioje.

Toliau bus aptariami principai, kurie, kaip pabrėžiama CK komentare, yra vertybiniai kriterijai, kuriais remdamasis teismas konkrečioje byloje gali „priimti teisingiausią, protingiausią ir sąžiningiausią sprendimą“ (Mikelėnas, 2001, p. 75). Principai bus aptariami remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos Teismo doktrina, kuri, kaip yra teigiama teisės doktrinoje, turėtų pateikti taikymui paruoštas civiliniuose įstatymuose sutinkamas neapibrėžtas sąvokas, pavyzdžiui: „viešoji tvarka, gera moralė, viešasis interesas,

protingumas, sąžiningumas ir kt.“ (Didžiulis, 2024, p. 68)., nes šių sąvokų vertybinis turinys būtent ir kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių vertybių.

1.2.1. Teisingumo principas

Pirmasis teisės principas, kurį pasirinkta aptarti – teisingumo principas. Teisingumo principas savyje talpina geros moralės kriterijų - teisingumą. Teisingumas yra asmenų poelgius vertinanti nuostata, vertybinis kriterijus. (Mikelėnas, *et. al.* 2001, p. 75). Teisingumo sąvoka yra grindžiama kitais moraliniais kriterijais – gėriu ir blogiu, lygybe ir nelygybe, protingumu ir neprotingumu ir kt. (Mikelėnas, 2001, p. 75). Kai kurie iš jų bus toliau aptariami šiame darbe.

Pabrėžtina, kad teisingumo turinys neatsiejamai susijęs su kitais fundamentaliais teisės principais. Konstitucinės teisės doktrinoje pripažįstama, kad teisingumas yra „vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų“; taip pat „viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas“; „teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas Konstitucijos preambulėje“, „jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos“, jo „negalima pasiekti pripažįstant tik vienos grupės arba vieno asmens interesus ir kartu neigiant kitų interesus“ (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas). Vadinasi, KT doktrina teisingumą įvardina kaip vieną svarbiausių teisės principų, kuriuo remiantis turi būti siekiama interesų pusiausvyros. Teismas minėtame nutarime taip pat pasisakė, kad „neįmanoma išspręsti interesų konfliktų suabsoliutinant asmens, siekiančio atstatyti nuosavybės teises į gyvenamąjį namą susigrąžinant jį natūra, teisių gynimo, kartu paneigiant jame gyvenančių nuomininkų teisę turėti gyvenamąją patalpą“ (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas). Kitaip tariant, negalima paneigti vienos teisės ir suabsoliutinti kitos, tai prieštarautų teisingumo turiniui.

Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, kad teisingumas yra viena iš moralinių kategorijų, tačiau sutiktina su išsakytu požiūriu, kad teisėjai, sprenddami bylas teisingumą vertina ir turėtų vertinti pirmiausia kaip teisės principą, o ne tik vertybinę kategoriją (Lastauskienė, 2024, 342p.).

1.2.2. Protingumo principas

Protingumo principas, papildantis tiek teisingumo, tiek sąžiningumo principus, reikalauja elgtis laikantis atidumo, teisingumo ir sąžiningumo reikalavimų. Vadinasi, protingumo teisės principas talpina šiuos geros moralės kriterijus: protingumo, atidumo, teisingumo, sąžiningumo. Protingumo kriterijus yra asmens veiksmų vertinimas „pagal apdairaus, rūpestingo, atidaus, t.y. racionalaus, proto asmens <..> elgesio adekvačioje situacijoje etaloną“, tai vadinama „sąžiningumu objektyviuoju požiūriu“ (Mikelėnas, *et. al.* 2002, p. 76). Taigi, siekiant įvertinti, ar asmuo elgėsi protingai, reikia įvertinti visumą aplinkybių, kurios leidžia daryti išvadą, kad atitinkamoje situacijoje adekvatus, apdairus asmuo taip turėjo elgtis.

Protingumo principas yra ir vienas iš proporcingumo turinio sudedamųjų dalių – šalių sutartiniuose teisiniuose santykiuose neturi būti pažeidžiamas proporcingumo reikalavimas. KT doktrinoje taip pat yra pabrėžta, kad protingumo principo turi būti paisoma ir nustatant atsakomybę už teisės pažeidimus, t.y., taikomos priemonės neturi asmens laisvių suvaržyti labiau, negu yra būtina teisėtiems ir visuotinai svarbiems tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas).

1.2.3. Sąžiningumo principas

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad sąžiningumo principas (angl. *good faith*) yra vienas svarbiausių ir sėkmingiausių konceptų, įtvirtintų Lietuvos sutarčių teisėje (Didžiulis, 2023, 72p.). Teigiama, kad „*sąžiningumas yra bendrojo pobūdžio reikalavimas, taikomas visiems sutartiniams ir ikisutartiniams santykiams*“, o nesąžiningas šalies elgesys pažeistų ne tik moralės principus, bet ir kitus pagrindinius teisės principus (Mikelėnas, 1996, p. 41). Sąžiningumas laikytinas vienu svarbiausių moraliniu standartu, ir kurio turinys yra paaiškinamas subjektyviuoju bei objektyviuoju kriterijais (Didžiulis, 2023, p. 74).

LAT plėtojama praktika, kad dėl sandorio šalių nesąžiningumo (žinojimo arba turėjimo žinoti, kad sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams), nesąžiningumą rodo objektyvūs veiksniai – tokie kaip „giminystės ryšiai, juridinio asmens valdymas ir (ar) kontrolė, bendri projektai, bendra veikla ir vykdomi bendri projektai“ t.t bei subjektyvūs veiksniai – žinios apie sandorio nenaudingumą, siekis pasinaudoti informacija ar padėtimi ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartis

civilinėje byloje). Taigi, vertinant, ar sutarties šalis/šalys elgėsi sąžiningai, turi būti nustatyti tiek subjektyvusis, tiek objektyvusis veiksnys.

Tarptautiniai *soft-law* sutarčių teisės šaltiniai, pavyzdžiui, UNIDROIT, PECL, sąžiningumo principą taip pat įtvirtina kaip vieną iš fundamentalių vertybių sprendžiant sutartinių teisinių santykių klausimus: nurodoma, kad šalys negali panaikinti arba apriboti savo pareigos elgtis sąžiningai (UNIDROIT, 1.7 str., PECL 1:201 str.). Pavyzdžiui, PECL 4:110 1) įtvirtina nuostatą, kad sutarties šalių neaparta sąlyga ar sąlygos sutartyje gali sukelti esminį disbalansą sutarties šalių atžvilgiu (*Principles of European Contract Law*, 4:110)

1.2.4. Lygiateisiškumo principas

CK komentaro autoriai nurodo, kad „CK 1.2 str. 1 d. lygiateisiškumo principas yra įtvirtintas pačiu bendriausiu požiūriu, o kituose straipsniuose konkretinamas“ (Mikelėnas, *et. al.* 2001, p. 62). Lygiateisiškumas taip pat yra ir konstitucinis principas – Konstitucijos 29 straipsnis nurodo diskriminavimo dėl „lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų“ draudimą (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992).

Kaip konstatuota KT, asmenų lygybės principas reiškia prigimtine žmogaus teise ir įpareigoja faktus vertinti vienodai, tačiau tai „nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingoje padėtyje, atžvilgiu“ (Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas). Kaip pavyzdys šioje situacijoje galėtų būti vartotojų teisių apsauga. CK 6.193 str. nustatančio, kad sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai, 4 d. nurodyta taisyklė, jog abejojant dėl sutarties sąlygų, jos visada turi būti aiškinamos vartotojų naudai (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Vartotojas laikomas silpnesne sutarties šalimi, todėl jo teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose yra specifinė. Toks reguliavimas nepažeidžia lygiateisiškumo principo - KT 2016 m. birželio 20 d. nutarime pabrėžė, kad lygiateisiškumo principą pažeistų skirtingas asmenų vertinimas, tarp kurių nėra jokio pobūdžio ar apimties skirtumų (kurių negalima objektyviai pateisinti) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 20 d. nutarimas).

1.3. Viešosios tvarkos ir geros moralės tarpusavio santykis

Šiame poskyryje siekiama atsakyti į šiuos klausimus: kodėl viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokos šiame darbe analizuojamos kartu, kokia jų tarpusavio sąveika, bei kokiais atvejais šios sąvokos galėtų būti laikomos viena kitą apimančiomis.

Kaip matyti iš viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizės pirmuose šio darbo skyriuose, tiek viešoji tvarka, tiek gera moralė savo turiniu plačiąja prasme yra esminių teisės principų dalis. Geros moralės kriterijai – sąžiningumas, teisingumas, lygiateisiškumas, gėris yra fundamentalių teisės principų kriterijai, o viešąją tvarką sudaro fundamentalių teisės principų ir svarbiausių imperatyvių teisės normų visuma. Teisinio apibrėžtumo ir teisėtų lūkesčių principas, nesikišimo į privačius reikalus principas, sutarties laisvės principas nuosavybės neliečiamumo principas, neleistinumą piktnaudžiauti teise principas, visokeriopos civilinių teisių gynėbos teisme principas, teisingumo, protingumo, sąžiningumo principai ir kt. – galima sutikti, kad be šių principų laikymosi ir užtikrinimo, sunku įsivaizduoti įprastą funkcionavimą visuomenėje. Taigi, apibendrinant – gera moralė susijusi su tiesos, sąžiningumo, protingumo, proporcingumo kriterijais, o viešoji tvarka, kurios pagrindas doktrinoje taip pat laikomas „moraliai pakrautu“ – tai svarbiausių esminių principų, visuotinai pripažintinų taisyklių, be kurių negalėtų egzistuoti valstybė, visuma.

Nors šių sąvokų turinys panašus, sutapatinti viešosios tvarkos ir geros moralės nereikėtų. Pažymėtina, kad sąvokos „viešoji tvarka“ ir „gera moralė“ CK 1.81 str. naudojamos alternatyviai, t.y. skiriamos jungtuku „ar“ o ne „ir“. Toks išskyrimas leidžia teigti, kad konceptualiai vienais atvejais sandorio negaliojimas kaip prieštaraujantis viešajai tvarkai ar gerai moralei turi būti grindžiamas pagal viešosios tvarkos kategoriją, kitais – pagal geros moralės kriterijus. Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, kad gera moralė yra vertinama pagal tokius kriterijus kaip „gėris ir blogis, lygybė ir nelygybė, žmoniškumas ir nežmoniškumas, protingumas ir neprotingumas, sąžiningumas ir nesąžiningumas“ ir kt. (Mikelėnas, 2001, p. 75). Tuo tarpu viešosios tvarkos kategorijos analizė parodė, kad šios sąvokos turinys susijęs su esminiais principais valstybėje, kurie sudaro teisinio reguliavimo visumą, pagrindą, grindžiami visuomeniniu interesu ir sauga, tvarka visuomenėje, nors gali apsaugoti ir sutarties šalies interesą. Viešosios tvarkos kategorija yra viena pamatinių valstybės vertybių.

Apibendrinant darytina išvada, kad tiek viešoji tvarka, tiek gera moralė vienaip ar kitaip yra fundamentalių teisės principų dalis. Be to, tiek viešoji tvarka, tiek gera moralė yra vertinamojo pobūdžio konstruktai, todėl jie pasižymi neapibrėžtumu, jų turinį gali

veikti įvairūs kultūriniai komponentai, kuriems turi įtakos religija, tradicijos, istorija, ekonomika, geografinė padėtis, ir kt. veiksniai. Viešosios tvarkos užtikrinimas visuomenėje pripažįstamas viešuoju interesu. Gera moralė – labiau moralinio, elgesio vertinimo pobūdžio dimensija, nors viešosios tvarkos turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje taip pat turi vertybinį pagrindą. Pagal atliktą viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizę galima daryti išvadą, kad tiek viešosios tvarkos kategorija, tiek gera moralė neturi aiškių įtvirtintų ribų, tačiau tų ribų nustatyti neįmanoma ir negalima, nes tai konkretaus atvejo analizės klausimas, o ribų nustatymas prieštarautų šių sąvokų prasmei ir tikslui. Todėl aptarus įvairialypią viešosios tvarkos ir geros moralės prigimtį, atskleidžiamą teisės doktrinoje, antroje struktūrinio darbo dalyje tikslinga pereiti prie konkrečių bylų analizės ir išaiškinimų teismų praktikoje.

1.4. Viešosios tvarkos ir geros moralės santykis su šiuolaikine sutarčių teise

Kaip aptarta ankstesniuose šio darbo poskyriuose - viešąja tvarka teisės doktrinoje pripažįstami esminiai principai, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema. Būtų galima teigti, kad viešosios tvarkos turinį *pačia plačiausia* prasme galime rasti ir visoje teisės sistemoje, bet toks vertinimas sutarčių teisės kontekste būtų kur kas per platus. Doktrinoje pateikiamas siauresnis ir daugiau apibrėžtumo suteikiantis požiūris, kuriuo ir reikėtų vadovautis sprendžiant dėl sutarties negaliojimo CK 1.81 str. taikymo atveju, nes šio straipsnio taikymo atveju viešosios tvarkos turinį sudaro esminiai principai, imperatyvių teisės normų visuma, be kurių valstybė tinkamai negalėtų tinkamai funkcionuoti.

Sutinkama tiek su Lietuvos, tiek su užsienio teisės doktrinoje išsakytu požiūriu, kuriuo teigiama, kad teisė visuomenėje privalo turėti moralinių argumentų, kitu atveju, tokios teisės nebūtų laikomasi. S. Kanišausko teigimu: „*ne teisė lemia moralės (dorovės) normas, o moralė (dorovė) daro įtaką konkrečios visuomenės priimtoms konkrečios teisės normoms*“ (Kanišauskas, 2009, p. 28). Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, kad „viešosios tvarkos“ ir „geros moralės“ sąvokos negali būti sutalpinamos tik į pozityviosios teisės teiginius, nes tiek „viešoji tvarka“, tiek „gera moralė“ yra vertybės savaime (Ciacchi, et. al. 2020, p. 90). CK normos taip pat įtvirtina ir fundamentalius principus (CK 1.2 str., CK 1.5 str. (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000) ir kt.).

Kaip jau minėta, viešoji tvarka ir gera moralė yra CK 1.81 str. normos konstrukcijos dalis, įtvirtinančios absoliutų sandorio negaliojimo pagrindą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). „Viešosios tvarkos“ ir „geros moralės“ formuluotės sutinkamos ir kitose CK normose, reglamentuojančiose šeimos, paveldėjimo ir kt. santykius.

Pavyzdžiui, CK 2.25 straipsnio 5 dalis įtvirtina, kad „žmogaus kūnas, jo dalys ar organai ir audiniai negali būti komercinių sandorių dalyku“ (CK 2.25 str. 5 dalis), o tokie sandoriai laikomi niekiniais; CK 3.53 straipsnio 4 dalis, įtvirtinanti santuokos nutraukimo teisme tvarką nustato: „jei sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių prieštarauja viešajai tvarkai <...>, teismas sutarties netvirtina, o bylą dėl santuokos nutraukimo stabdo, kol sutuoktiniai sudarys naują sutartį“; CK 3.105 straipsnis, nustatantis negaliojančios vedybų sutarties sąlygas nurodo, jog vedybų sutarties sąlygos, prieštaraujančios gerai moralei arba viešajai tvarkai, negalioja; CK 5.6 straipsnio 1 dalis nustato, kad asmenys, kurie priešingais teisei tyčiniais veiksmais prieš palikėją sudarė tokią teisinę padėtį, kad taptų įpėdiniais, neturi teisės paveldėti nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą (CK 5.6 str. 1 dalis); šeštoje knygoje įtvirtinta, jog prievolės dalyku gali būti „bet kokie veiksmai, <...>, kurie neprieštarauja viešajai tvarkai“ (CK 6.3str.); reikalavimas neprieštarauti viešajai tvarkai arba gerai moralei taip pat keliamas ir sutarties sąlygai (CK 6.31str.).

Analizuojant prieštaravimą viešajai tvarkai ir gerai moralei kaip sandorio negaliojimo pagrindą, verta aptarti, koks šios normos santykis su CK 1.80 str. norma, kurioje yra įtvirtintas kitas sandorio negaliojimo pagrindas – sandorio prieštaravimas imperatyvioms įstatymo normoms (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Teisės doktrina skiria keturias negaliojančių sandorių grupes: sandoriai, „turintys subjektų sudėties trūkumą“, „turintys turinio trūkumą“, „turintys valios trūkumą“ ir „turintys formos trūkumą“ (Brazdeikis, 2009, p. 342). Prieštaravimą viešajai tvarkai ir gerai moralei teisės doktrina priskiria prie sandorių, turinčių turinio trūkumą (o taip pat ir CK 1.80 str.) (Brazdeikis, 2009, p. 342). Pripažįstama, kad kone dažniausias sandorio negaliojimo pagrindas Lietuvos teisėje yra CK 1.80 str. ir šiuo pagrindu dažniausiai remiamasi tais atvejais, kai yra daug viešosios teisės normų, kuriuos reglamentuoja santykį – pavyzdžiui, „aplinkosaugos, teritorijų ir statybos teisė, konkurencijos teisė, finansinis reguliavimas ir kitos normos, kurios dėl savo pobūdžio dažniausiai yra imperatyvios“ (Didžiulis, 2023, p. 156). Tuo tarpu reikia sutikti, kad šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste daugelį situacijų, kuriose yra pažeidžiama viešoji tvarka arba gera moralė, jau numato vienas ar kitas įstatymas (Didžiulis, 2023, p. 156). Taip pat pastebima, jog teisės doktrina linkusi vertinti CK 1.81 str. kaip alternatyvų pagrindą 1.80 str. 1d., visgi, „prieštaravimo imperatyvioms normoms“ ir „prieštaravimo viešajai tvarkai“ nedera sutapatinti, tai pripažįstama ir LAT praktikoje (Didžiulis, 2023, p. 159). Doc. Dr. L. Didžiulis pabrėžė, kad viešosios tvarkos turinį sudaro tik „pačios svarbiausios imperatyvios normos ir esminės vertybės“, be to CK 1.81 str. numato griežtesnes teises pasekmes, lyginant su CK 1.80 str. dėl teisinių pasekmių (Didžiulis, 2023, p. 159).

Tęsiant viešosios tvarkos ir geros moralės santykio su sutarčių teise analizę, paminėtina, kad viešosios tvarkos ir geros moralės institutas yra vienas iš sutarčių laisvės principo išimčių, tą pripažįsta tiek teismų praktika, tiek doktrina. Šį klausimą aptarė Prof. Dr. M.W. Hesselink, savo darbais reikšmingai prisidėjęs prie Europos sutarčių teisės politinės filosofijos matricos vystymosi. Profesorius kėlė klausimus dėl sutarčių teisės principo (angl. *freedom of contract*) ribų, teigdamas, kad šį klausimą Europos Sąjungos atžvilgiu taip pat galime laikyti ir moralinių vidaus rinkos ribų klausimu (Hesselink, 2021, p. 338). Pripažįstama, kad suteikiant sutarčių laisvės principui išimtį viešosios tvarkos pagrindu, pirmiausia ginami susitariančiųjų šalių interesai, o ypač silpnesnės šalies interesai, pavyzdžiui, vartotojų teisių apsauga, antra – apsaugojami kitų – ne sutarties šalių, o plačiosios visuomenės interesai (Hesselink, 2021, p. 337). Tačiau, kaip buvo pastebėta prieš tai, labai svarbu neperžengti viešojo intereso ribų, nes būtų pažeidžiamas privatus teisinis santykis ir vienas svarbiausių šiuolaikinės sutarčių teisės principų – sutarčių laisvės principas. Vertindamas sandorio negaliojimo prieštaravimo viešajai tvarkai ir gerai moralei aspektus, Prof. Dr. M. W. Hesselink taip pat iškėlė ir analitinį klausimą – kas tiksliai vertinama, kai sprendžiama dėl sutarties amoralumo (angl. *immorality*) (nagrinėjamos temos prasme – prieštaravimo gerai moralei ar viešajai tvarkai) – sutarties priežastis/pagrindas (angl. *cause*), sutarties turinys, sutarties šalių motyvai (vienos ar abiejų šalių) ar tos sutarties tikslai. Į šiuos klausimus šiame darbe siekiama atsakyti tęsiant viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizę teismų praktikoje.

2. VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINYS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad viešoji tvarka – tai „*valstybės teisinės politikos ir teisinio reguliavimo visuma*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-4-1120/2024 ir kt.). Viešoji tvarka taip pat „*apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje, 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje, 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje; 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.). Sandorio turinys geros moralės požiūriu yra vertinamas pagal moralės vertybių turinį. *Immoral Contracts in Europe* veikale išreikštas pastebėjimas, kad LAT savo praktikoje nėra plačiai pasisakęs dėl pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, socialinio teisingumo reikalavimų, kuriuos galima išreikšti viešosios tvarkos ir geros moralės vertybių kategorija, vietoje to teigiama, kad Teismai labiau linkę nurodyti, kad tokių vertybių turinį sudaro esminiai valstybės principai, kurie yra valstybės teisinės sistemos pagrindas ir kurių turinys gali kisti (Ciacchi, *et. al.* 2020, p. 90). Todėl gali atrodyti, kad šios sąvokos grindžiamos labiau „ne racionalumu, o konvencionalumu“ (Ciacchi, *et. al.* 2020, p. 90).

Pirmoje dalyje aptarus viešosios tvarkos ir geros moralės sampratą doktrinoje, šioje struktūrinėje darbo dalyje bus tiriama geros moralės ir viešosios tvarkos turinys, remiantis konkrečių LAT bylų analize. Atskleidžiant viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų turinį teismų praktikoje, tikslinga aptarti tiek pagrindinius kriterijus, kuriuos LAT taiko, sprenddamas dėl sutarčių prieštaravimo viešajai tvarkai ir gerai moralei, tiek apibendrinti CK 1.81 str. santykį su CK 1.80 str. ir CK 1.81 str. santykį su sutarčių laisvės principo turiniu, tiek aptarti konkrečių bylų rūšis, kurias LAT yra pripažinęs negaliojančiomis CK 1.81 str. pagrindu.

2.1. Sutarčių, prieštaraujančių viešajai tvarkai ar gerai moralei, nustatymo kriterijai

Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad sandorių negaliojimo instituto paskirtis yra: 1) užtikrinti teisėtumą civiliniuose santykiuose, tačiau taip pat ir 2) „nepažeisti civilinių teisinių santykių stabilumo ir teisinio tikrumo įgytų civilinių teisių atžvilgiu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje). Pabrėždamas instituto paskirtį, LAT taip pat yra nurodęs, kad „sandorio pripažinimas

negaliojančiu pagal CK 1.80 str. 1 d. yra sutarties laisvės principo išimtis“, todėl sprendžiant dėl sandorio negaliojimo šiuo pagrindu, privaloma nustatyti, ar yra visuomenės interesas, kitaip tariant, ar galima pripažinti, kad pamatinis visuomenės interesas reikalauja tokį sandorį pripažinti negaliojančiu, jo nesiejant su konkrečiomis šalimis ar situacija) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje). Sutiktina, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu pagal CK 1.81 str. 1 d. taip pat laikytinas sutarties laisvės principo išimtimi. LAT pripažįsta, kad pakankamu pagrindu yra laikomi tokie atvejai, kai „interesas, kurį siekiama apsaugoti nuo sandorio sudarymo padarinių, yra svarbesnis už tą, kuris būtų apgintas sandorį išsaugojus“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje). 2024 m. sausio 4 d. civilinėje byloje LAT pasisakydamas dėl viešojo intereso gynimo prokurorui ginčijant privačių subjektų sudarytą komercinį santykį, kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu valstybei jau yra priteista visa prokuroro ieškiniu prašoma priteisti suma pasisakė, kad viešasis interesas apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas, taip pat pasisakė, kad „*bendraja prasme viešieji interesai reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovę*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje). Teismas nagrinėjamu atveju, nustatė, kad nagrinėjamu atveju viešasis interesas egzistuoja, atsižvelgta į tai, kad ieškovas Bendradarbiavimo sutartį ginčijo kaip tariamąjį sandorį, sudarytą siekiant pasisavinti valstybės lėšas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Vadinasi, pirmasis kriterijus, kurį taiko LAT – pamatinio visuomenės intereso egzistavimas konkrečioje situacijoje.

Toliau, LAT praktikoje sutinkamas toks CK 1.81 straipsnio 1d. normos išaiškinimas – nurodyta, kad įstatyme formuluočių „viešoji tvarka“ ar „gera moralė“ turinys nėra atskleistas, jis yra įvairialypis, sietinas su sandorio tikslais bei kylančiomis pasekmėmis, ne tik su atliekamais veiksmais (2023 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje, ir kt.) Vadinasi, vertinant, ar sutartis prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, reikia vertinti visumą – sandorio tikslus, atliekamus veiksmus, kylančias pasekmes. Viešosios tvarkos ir geros moralės vertinamasis pobūdis pabrėžiamas kiekviename sprendime, kai taikomas CK 1.81 str. pagrindas (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje, ir kt.).

Dėl tikslo kriterijaus - LAT formuoja praktiką, kad turi būti nustatytas pagrindinis ir vienintelis šalių ketinimas pasiekti priešingą viešajai tvarkai ar gerai moralei tikslą, o tokį ketinimą, jeigu jis nėra akivaizdus, privalo įrodyti tas asmuo, kuris ginčija sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Pavyzdžiui, byloje dėl pokerio mokymų sutarties atveju, teismas pripažino, kad šalys *negalėjo nežinoti*, jog sutartis, kuria skatinami azartiniai lošimai, prieštarauja viešajai tvarkai, taip pat tokios sutarties tikslas *buvo pasiektas* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje), todėl teismas remdamasis CK 1.81 str. 2 ir 3 dalimis restitucijos netaikė. Šalių ketinimų įvertinimo svarba formuojama ir kitose LAT nutartyse (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.). Kasacinio teismo pabrėžiama, kad siekiant nustatyti, ar sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, būtina nustatyti, kad „pagrindinis sutarties šalių ketinimas buvo nukreiptas į tikslo, priešingo viešajai tvarkai ar gerai moralei, pasiekimą“ (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-689-695/2015).

Vadinasi, siekiant įvertinti, ar sutartis prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, LAT vieningai pripažįsta, kad turi būti atsižvelgiama į šias aplinkybes: pirma, *atliekamus veiksmus*; antra, *sandorio tikslą*; trečia, *kylančias pasekmes*.

Aptariant prieštaravimo viešajai tvarkai ir gerai moralei nustatymo kriterijus, tikslinga aptarti ir CK 1.81 str. ir kitų sandorio negaliojimo pagrindų santykį išsiaiškinant, kokia LAT praktika yra formuojama šiuo aspektu. LAT pažymi, kad gali būti situacijų, kai tas pats santykis gali būti kvalifikuojamas pagal kelias teisės normas, todėl sudaryta sutartis gali būti pripažinta ir kaip prieštaraujanti imperatyvioms įstatymo normoms, ir kaip tariamasis sandoris ir kaip prieštaraujantis viešajai tvarkai ar gerai moralei sandoris (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad teisiniai padariniai, kylantys taikant šiuos straipsnius, skiriasi – pagal CK 1.80 str. 2 d. nuostatas kyla bendrieji sandorių negaliojimo padariniai, CK 1.81 str. 2d. tuo tarpu nustato, kad restitucija netaikoma, kai abi šalys žinojo ar turėjo žinoti, kad sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, o ir restitucijos taikymas neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms (CK 1.81 str. 3 d.). Bylose dėl tariamojo sandorio negaliojimo tinkamam teisinių kvalifikavimui turi būti įvertintas sandorio tikslas, nes nuo to gali priklausyti, ar taikomi bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai, ar kiti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje. Teismas pažymi, kad CK 1.81 str. nuostatos viešajai tvarkai prieštaraujančio sandorio padarinių „be išlygų taikytinos tik atvejais, kai tariamą sandorį, prieštaraujančią viešajai tvarkai ir gerai

moralei ginčija jo šalys“ ir yra nepažeisti trečiųjų asmenų interesai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje)

LAT taip pat yra pabrėžęs, kad CK 1.80 str. 1 d. taikymui reikia nustatyti dviejų sąlygų buvimą: kad teisės norma imperatyvi ir kad šios normos pažeidimo pasekmė yra sandorio negaliojimas – čia „esminę reikšmę turi ne lingvistinė normos išraiška, o interesas, kurio apsaugą ji užtikrina“ (2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje, ir kt.). Vadinasi, CK 1.80 str. 1 d. taikymui būtina pripažinti „dviejų sąlygų visetą: kad teisės norma imperatyvi ir kad tos normos pasekmė yra sandorio negaliojimas“ (2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-23-611/2018).

Byloje dėl inžinerinių tinklų perleidimo ieškovei teisėtumo (Lietuvos aukščiausiojo teismo 2023 m. vasario 23 dienos nutartis civilinėje byloje) atsakovė prašė pripažinti negaliojančiu varžytinių aktą, kuriuo ieškovė įsigijo sukurtą ginčo infrastruktūrą ir savo reikalavimą grindė vadovaudamasi CK 1.80 str. ir 1.80 str. ir teigė, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CK 1.80 str. 1 d., nes, anot ieškovės, neaišku, kokiais pagrindais (CK 1.80 str. ar CK 1.81 str.) teismas laikė ginčo sutartis negaliojančiomis (Lietuvos aukščiausiojo teismo 2023 m. vasario 23 d. dienos nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas pažymėjo, kad apeliacinis teismas CK 1.80 str. nesirėmė ir konstatavo, kad sutartys prieštaravo viešajai tvarkai ir gerai moralei (CK 1.81 str.) (Lietuvos aukščiausiojo teismo 2023 m. vasario 23 dienos nutartis civilinėje byloje). Taip pabrėžė teismo teisę *ex officio* pripažinti sandorį negaliojančiu CK 1.81 str. įtvirtintu pagrindu, net kai ieškovė ieškinyje ginčo sutartis ginčijo kitais pagrindais (Lietuvos aukščiausiojo teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje LAT pabrėžė, kad „sutartį pažeidusios šalies iniciatyva teismas gali patikrinti sutartyje nustatytų jos nutraukimo sąlygų ar sutarties nutraukimo teisėtumą“ – jei sąlygos prieštarauja bendriesiems teisės principams, viešajai tvarka ar imperatyvioms įstatymo nuostatoms, tai teismas „gali (ir privalo) nukrypti nuo sutarties sąlygų turinio“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje).

Neabejotina, kad jei įstatymų leidėjas nustatytų viešosios tvarkos ir geros moralės ribas arba baigtinį sutarčių, prieštaraujančių viešajai tvarkai ir gerai moralei, sąrašą, tai iš esmės apribotų viešosios tvarkos ir geros moralės sandorių negaliojimo instituto prasmę. Todėl teismai, sprenddami dėl CK 1.81 str., kiekvieną atvejį vertina individualiai, atsižvelgdami į aplinkybių visumą. Darbo 2.2 ir 2.3 poskyriuose bus aptariami konkretūs sutarčių rūšių pavyzdžiai.

2.2.Sutarčių, prieštaraujančių viešajai tvarkai, turinys

Analizuojant viešosios tvarkos turinį paminėtina byla, kurioje teismas išsamiai pasisakė dėl sandorių, susijusių su mokymu žaisti azartinius žaidimus, atitikimo viešajai tvarkai (LAT 2022 m. kovo 9 d. civilinėje byloje). Byloje, be kita ko, buvo nagrinėjamas ir klausimas dėl pokerio mokymų sutarties aiškinimo ir teisinio kvalifikavimo. Aptariamoje situacijoje buvo nustatyta, kad ieškovas ir atsakovai kooperavo žinias (atsakovas apmokė žaisti ieškovą žaisti pokerį), išteklius (suteikė programinę įrangą ir kitas priemones), veikė bendram tikslui – vykdyti lošimų veiklą ir pasidalinti laimėjimu, aiškiai nurodant, kokia tvarka paskirstomas gautas pelnas, taigi šalių sudaryta sutartis atitiko CK 6.969 str., reglamentuojančio jungtinės veiklos sutarties sampratą ir 1 dalyje nurodytą sąlygų visetą, nors ir „turėjo atlygintinų paslaugų sutartimis būdingų elementų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje). Byloje nustatyta, kad sudaryta sutartis įtvirtino schemą, pagal kurią mokinys įtraukiamas į azartinius lošimus mokytojų interesais, bet mokinio rizika: mokinys buvo skatinamas nuolat dalyvauti komercinio pokerio turnyruose (įsipareigojo sužaisti mažiausiai 30 000 žaidimų ir kt.), mokinio lošimams buvo naudotos iš mokytojų gautos lėšos, skola mokytojams didėjo, sutartyje nustatyta, kad visos lėšos nepriklausomai nuo sėkmės turi būti gražintos mokytojams ir kt. aplinkybės.

Teismas pabrėžė būtinumą įvertinti, ar sudaryta sutartimi buvo siekta teisėto tikslo. Lošimo bylos atveju teismas pabrėžė, kad teisėtumo įvertinimas yra „susijęs su azartinių lošimų veikla ir valstybės teisine politika azartinių lošimų sektoriuje“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje). Teismo vertinimu, azartiniais lošimais piktnaudžiaujant „gali susiformuoti priklausomybė nuo lošimų, kuri kelia įvairių socialinių ir psichologinių problemų ne tik lošiančiajam, bet ir jo artimiesiems“. Taipogi nutartyje išaiškinta, kad azartiniai lošimai šiuolaikinėje visuomenėje yra kur kas lengviau pasiekiami visuomenei, dėl ko gali sparčiau plėstis žaidėjų ratas, o norintiems atsikratyti šios priklausomybės, tai padaryti yra sunkiau. LAT pabrėžė, kad lošimų pavojingumas pripažįstamas ir ESTT praktikoje. ESTT 2010 m. rugsėjo 8 d. byloje *Carmen Media Group Ltd prieš Land Schleswig-Holstein ir kt*, C-46/08 akcentavo azartinių lošimų internetu pavojų teigiant, kad tokie kriterijai kaip „lošėjo izoliacija, anonimiškumas, socialinės kontrolės nebuvimas skatina didesnę priklausomybę nuo lošimų ir pernelyg didelės išlaidas lošiant bei atitinkamai didina su tuo susijusias neigiamas socialines ir moralines pasekmes“ (ESTT 2010 m. rugsėjo 8 d. sprendimas). LAT argumentus grindė ir LR KT praktika, kurioje pripažįstama, jog ūkinė veiklos laisvė azartinių lošimų srityje privalo būti ribojama dėl keliamo pavojaus – galimų neigiamų

pasekmių „žmonių sveikatai, viešajai tvarkai ir visuomenės narių saugumui, kitoms teisės saugomoms vertybėms“ (Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas „Dėl azartinių lošimų organizavimo vietų). Lošimų pavojingumą grindžia ir tai, kad veikla, susijusi su azartiniais lošimais yra reglamentuojama viešosios teisės, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo (ALĮ) 10 str. 19 dalyje įtvirtinti būdai, kuriais draudžiama skatinti dalyvauti lošimuose. Byloje taip pat pripažinta, kad sutartimi pokerio mokymų sutartimi buvo siekiama tikslų, kurie priešingi Lietuvos valstybėje formuojamos teisinės politikos azartinių lošimų srityje paskirčiai ir tikslui – neskatinti lošimų ir apsaugoti visuomenę, todėl šiuo atveju sutartis buvo pripažįstama pažeidžiančia viešąją tvarką ir socialinį stabilumą, nors pats sutarties dalykas yra kompleksinis ir turi įstatymams neprieštaraujančių elementų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, sprendžiant dėl sutarties negaliojimo pagal CK 1.81 str., atkreiptinas dėmesys į veiklos pavojingumą visuomenei (kurį aptartu atveju grindžia ir tai, kad lošimų sritis reglamentuojama viešosios teisės), akcentuotinas tokios veiklos galėjimas sukelti neigiamų padarinių valstybės viešajai tvarkai, visuomenės narių saugumui, pažeisti stabilumą visuomenėje.

Kitoje LAT byloje teismas pasisakė dėl viešojo pirkimo sutarties, kuri buvo sudaryta esant laikinajai apsaugos priemonei, galiojimo. Teismas pabrėžė, kad teismo nutarties dėl laikinosios priemonės pobūdis yra neleisti atlikti tam tikrų veiksmų – nedalyvauti sudarant sandorius, nesudaryti sutarčių, - yra įsakmus (CPK 145 str. 1 d. 6p.) ir įtvirtintas privalomu vykdyti teismo procesiniu dokumentu – nutartimi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje). Todėl jei sutartimi pažeidžiamas teismo nutartimi nustatytas draudimas, toks sandoris negalioja kaip prieštaraujantis viešajai tvarkai (CK 1.81 str. 1 d.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas vertino, kad teismo „laikinių apsaugos priemonių taikymo tvarka uždėtas draudimas sudaryti viešojo pirkimo sutartį turi tikslą nevykdyti viešojo pirkimo procedūrų, kai dėl jų tuo metu vyksta ginčas, tam, kad nepasunkėtų viešojo pirkimo vykdymas, jei išaiškėtų, kad vykdytas konkursas buvo neteisėtas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau jeigu „ieškinys dėl viešojo pirkimo nepatenkintas <...> ir netaikytas CK 1.80 str. pripažinti viešojo pirkimo sutartį negaliojančia“, teismas padarė išvadą, kad laikinosios apsaugos priemonės galiojimo metu prieštaravo viešajai tvarkai, tačiau pasireiškė ne dėl VPĮ, o dėl CPK įtvirtintų imperatyvų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje).

LAT taip pat pasisakė dėl viešosios tvarkos turinio nagrinėdamas klausimą dėl proceso teisės normų, reglamentuojančių užsienio teisme patvirtintų taikos sutarčių pripažinimą ir leidimą vykdyti Lietuvos Respublikoje, aiškinimo ir taikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas pabrėžė teismų formuojamą praktiką, kad taikos sutarties turinys „neturi prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje *įtvirtintai* viešajai tvarkai“; be to, viešoji tvarka apima CK 1.5 str. įtvirtintus bendruosius teisės principus – teisingumo, protingumo, sąžiningumo reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Lietuvos teismų praktikoje pabrėžiama teisingumo principo svarba - asmenys neturi pažeisti kitų teisių ir interesų, o jei sudaryta sutartimi kitų šalių teises ir interesus pažeidžia, tai tokia sutartis vertintina kaip neatitinkanti viešosios tvarkos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje). 2022 m. birželio 1 d. nutartyje civilinėje byloje LAT taip pat vertino CPK 816 straipsnio 1 dalies sąlygas, nustatančias, kada taikos sutartis gali būti vykdoma toje valstybėje: Teismas pasisakė, „kad Liuksemburgo teismo 2017 m. gruodžio 21 d. nutartis, kuria patvirtinta pareiškėjos ir suinteresuoto asmens taikos sutartis, nebuvo apskūsta ir yra įsiteisėjusi“, tačiau dėl antrosios sąlygos – taikos sutarties atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje *įtvirtintai* viešajai tvarkai pabrėžė, kad svarbus yra sutarties turinys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje). O sutarties turinys nagrinėjamu atveju buvo toks: sutartimi buvo padalintas buvusių sutuoktinių turtas ir išspręstas prievolių klausimas – sutuoktinė perėmė paskolą ir visas skolas. Teismas byloje nenustatė duomenų, kad apie tokį prievolių perėmimą buvo informuoti Lietuvoje esantys kreditoriai, dėl to byla buvo gražinta nagrinėti iš naujo Lietuvos apeliaciniam teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

2.3.Sutarčių, prieštaraujančių gerai moralei turinys

Kaip viena naujausių LAT nutarčių, kurioje plačiai pasisakyta apie sąžiningumo sampratą ir geros moralės turinį, paminėtina nutartis dėl dovanojimo sutarties pripažinimo negaliojant išskaidant sumas ir taip išvengiant notarinės formos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje). LAT pripažino, kad dovanojimo sutartį išskaitant į keletą sutarčių (vien tam, kad būtų išvengta privalomos notarinės formos laikymosi) pažeidžiama viešoji tvarka ir gera moralė, taigi taikoma CK 1.81 str. 1d.

Nagrinėjamoje byloje buvo sudarytos atskiros vertybinių popierių dovanojimo sutartys, kurių sudarymo sąlygų turinys ir aplinkybės rodė, kad sutarties šalių ketinimai buvo atsakovei perleisti nuosavybės teise akcijų, kurių bendra vertė 119 291,59 Eur, o tokios sutarties sudarymui būtina privaloma notarinė forma (CK 6.469 str. 2d.), kurios šalys siekė išvengti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje). Tokių ketinimų akivaizdumą rodė ir tai, kad nei vienos iš šių sutarčių pagrindu dovanojamų akcijų vertė neviršijo 14 500 Eur, sutartys sudarytos tą pačią dieną ir analogiško turinio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje). Tiek apeliacinės instancijos teismas, tiek LAT laikė, kad tokie veiksmai nesąžiningi, jais sąmoningai pažeidžiamos imperatyvios teisės normos ir jie neatitinka viešosios tvarkos ir geros moralės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje).

Aptardamas geros moralės turinį, LAT šioje byloje taip pat pabrėžė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje), kad „sandorio turinys geros moralės požiūriu yra vertinamas pagal moralės vertybių: gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą“, šie kriterijai išskiriami ir ankstesnėje teismų praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.) bei analizuoti pirmoje darbo dalyje. Vadinas, nagrinėjant, koks yra CK 1.81 str. normoje įtvirtintas sąvokos „gera moralė“ turinys, reikia kalbėti, kokia yra „gėrio ir blogio“ „sąžiningumo ir nesąžiningumo“ samprata. Kaip nurodyta Kasacinio teismo praktikoje, viena iš moralės vertybių – sąžiningumas, todėl svarbu vertinti, ar sutarties šalys buvo sąžiningos, identifikuoti sutarčių sudarymo aplinkybes ir tikruosius šalių ketinimus bei tikslus. Dovanojimo sutarties atveju aptariamoje byloje laikotarpis, per kurį buvo ginčijami sandoriai, taip pat padėjo įvertinti šalių sąžiningumą. Teismas šioje byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje) pasisakydamas dėl sąžiningumo turinio teigė, kad sąžiningas asmuo tai toks asmuo, kuris vykdo įstatyme imperatyviai įtvirtintus teisinius reikalavimus, nesiekia jų išvengti, o jei sąmoningai atlieka veiksmus, kuriais siekia išvengti reikalavimu, tai yra smerktinas elgesys vertybiniu požiūriu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Be to, teismas pabrėžė pareigos būti sąžiningam svarbą „tiek ikisutartiniuose, tiek derybiniuose santykiuose, tiek vykdant, tiek nutraukiant sutartį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutarties civilinėje byloje e3K-3-89-915/2019).

Byloje taip pat buvo keltas klausimas, ar gali LAT *ex officio* pripažinti sutartį negaliojančia pagrindu, dėl kurio nebuvo kreiptasi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje). LAT pakartojo nuoseklią formuojamą praktiką, kad

dėl sandorio negaliojimo absoliučiu negaliojimo pagrindu, teismas turi *ex officio* pareigą konstatuoti faktą net tada, kai nėra pareikštas savarankiškas reikalavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.), taip pat *ex officio* išspręsti restitucijos klausimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje).

Aptarta nutartis dėl dovanojimo sutarties pripažinimo viešajai tvarkai ir gerai moralei (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. civilinėje byloje) grindžia idėją, kad CK 1.81 straipsnio taikymo atveju, atsižvelgiant į pamatinius teisės principus suprantama, kad sutarties negalima pripažinti, nes tai pažeistų geros moralės kriterijus ir fundamentalius principus, būtų suteikiama galimybė išvengti privalomos teisės normos reikalavimo dėl notarinės sutarties formos.

Kalbėdamas apie sąžiningo elgesio, kuris yra vienas esminių geros moralės normų komponentų, LAT pripažįsta, kad sąžiningumas – tai „vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas – tai elgesys, „kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t.y. rūpestingas ir atidus elgesys“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Subjektyviuoju požiūriu – tai „asmens psichikos būklė konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į asmens amžių, išsimokslinimą, patirtį, faktines bylos aplinkybes“. Siekiant nustatyti, ar asmuo sąžiningas, reikia taikyti šiuos abu kriterijus. Kitus sąžiningumo turinio reikalavimus nulemia konkreti situacija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje). LAT taip pat ne kartą yra pažymėjęs, kad nustatyti sandorio šalies sąžiningumą konkrečioje byloje yra fakto klausimas, t.y. faktinių aplinkybių įvertinimas; o teisės klausimas – nustatyti, „ar teisingai aiškinami kriterijai atitinkamuose teisiniuose santykiuose“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Pavyzdžiui, byloje dėl statinių ir žemės sklypo dalies dovanojimo sutarties pripažinimo negaliojančia apeliantas teigė, kad ieškovė elgėsi nesąžiningai, nes savo turto dalį sūnui perleido jau sužinojusi apie prasidėjusį teismo procesą (Panevėžio apygardos 2018 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje). Teismas parėžė, kad nebuvo jokių draudimų perleisti turtą, todėl sandoris sukėlė pasekmes, kurių siekė šalys, o tai, kad sandoris buvo sudarytas jau ieškovui pareiškus ieškinį teisme, nėra pakankamas pagrindas konstatuoti įgijėjo nesąžiningumui ar prieštaravimo gerai moralei pagal CK 1.81 str. 1 d.; be to, sūnui dovanojimo sutartimi perėjo ir visos teisės bei pareigos, susijusios su turtu,

nebuvo tikslo išvengti atsiskaitymo (Panevėžio apygardos 2018 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje).

Apžvelgus aptartą Lietuvos teismų praktiką, galima daryti išvadą, jog LAT viešąją tvarką laiko valstybės teisinės politikos ir teisinio reguliavimo visuma – tai pagrindiniai principai, kurių pagrindas sudaro valstybės teisinę sistemą, šie principai taip pat apima ir CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus. Nustatyti, ar sandoris prieštarauja viešajai tvarkai, „būtinai visuminis (kompleksinis)“ požiūris į teisinio reguliavimo tikslus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

3. LYGINAMOJI VIEŠOSIOS TVARKOS IR GEROS MORALĖS TURINIO ANALIZĖ ĮVAIRIOSE JURISDIKCIJOSE

Kaip minėta darbo įžangoje, teigiama, jog dauguma Europos šalių patyrė aiškų poslinkį aiškinant teises geros moralės ir viešosios tvarkos sampratas: nuo tradicinių krikščioniškų vertybių link modernių konstitucinių vertybių (Hesselink, 2021, p. 339). Pasaulio vertybių tyrimo (angl. *World Value Survey*) 7 apklausos rezultatai (Haerpfer C., 2020) leidžia atkreipti dėmesį, kokios tradicijos vyrauja valstybėse. Rezultatai yra atvaizduoti pasaulio vertybių kultūriniame žemėlapyje, kuriame šalys koordinacinių sistemoje sugrupuotos pagal jose vyraujančias vertybes. Anot KTU universiteto profesorės V. Liubinienės, „Lietuva pasislinko nuo išlikimo link saviraiškos ir jau yra toje pačioje šalių grupėje kaip katalikiškoji Europa“ (Liubinienė, 2021). Pasaulio vertybių žemėlapis taip pat atspindi, kad Lietuva kartu su Baltijos šalimis yra labiau sekuliarių-racionalių (angl. *Traditional vs. Secular-Rational Values*) nei tradicinių vertybių šalis (Liubinienė, 2021). Analizuojant duomenis matoma, kad labiausiai sekuliaros valstybės yra Švedija ir Japonija. Tuo tarpu tiek Prancūzija, tiek, pavyzdžiui, Didžioji Britanija yra labiau tradicinių vertybių šalys nei Lietuva ir Švedija, tačiau tiek Švedija, tiek Prancūzija, tiek Didžioji Britanija koordinacinių ašyje kur kas labiau nei Lietuva labiau vertina saviraiškos, o ne išlikimo vertybes (angl. *Survival vs. Self Expression Values*).

Užsienio teisės doktrinoje išskiriami kai kurie pavyzdžiai, kuriuos Europos valstybių nacionalinė teisė beveik sutartinai laiko prieštaraujančiomis gerai moralei arba viešajai tvarkai: tai ginklų pirkimo-pardavimo sutartys, narkotikų, pornografijos, žmogaus organų, žmogaus kraujo, balsavimo teisių, paso, teismo sprendimų. Kaip paslaugų teikimo sutarčių pavyzdžius, prieštaraujančius viešajai tvarkai ir gerai moralei, Hesselink išskiria seksualines paslaugas, sutartis dėl surogatinės motinystės ir kt. (Hesselink, 2021, p. 338-p. 339). Kita vertus, teigiama, kad Europos teisė neturi bendro viešosios tvarkos ir geros moralės turinio. Aptarti skirtumai Pasaulio vertybių žemėlapyje (Haerpfer, 2020) leidžia daryti prielaidą, kad teisinės viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokos atskirose šalyse gali pasižymėti įvairiomis variacijomis. Pažymėtina ir tai, kad įstatymų leidėjai valstybėse skirtingai įtvirtina sutarčių negaliojimo pagrindus (pavyzdžiui, „neteisėtas sutarties pagrindas“ (angl. *illegal contractual cause*; „prieštaravimas visuomenės moralei“ (angl. *contrariness to public morality*) ar „neteisėtumas“ (angl. *illegality*) (Ruiz, 2022, p. 1) Lietuvos teisės doktrinoje pripažįstama, kad šį skirtumą galima pagrįsti skirtingu valstybių požiūriu į sutarties elementus, viešosios tvarkos konceptą, taip pat „teisinių tradicijų skirtumais, dėl kurių sutarčių vertinimo būdai yra kitaip struktūrizuoti“ (Drazdauskas, 2008, 196p.).

Dėl šios priežasties, trečioje darbo dalyje pasirinkta aptarti viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų turinį skirtingų teisės tradicijų valstybių sutarčių teisėje. Analizei pasirinkta Prancūzija, priklausanti kontinentinės teisės (angl. *civil law*) tradicijai; bei Švedija, kurią galima išskirti į atskirą kontinentinės teisės poskyrį - Šiaurės (Skandinavijos) teisės šalis. Tiesa, pripažįstama, kad nėra vieningos nuomonės, ar Švedija priklauso civilinės teisės šalims. Pavyzdžiui, Prancūzijos teisės profesorius R. David Skandinavijos šalis priskiria Romanų-germanų civilinės teisės šalims, tuo tarpu K. Zweigert ir H. Kötz teigia, kad reikėtų skirti atskirą Šiaurės šalių teisės tradicijos šeimą (Ciacchi, *et. al.* 2020, p. 7). Kaip parodys šio skyriaus analizė, Švedijos sutarčių teisėje viešosios tvarkos ir geros moralės turinys išties skiriasi nuo šių sąvokų turinio tiek Lietuvos, tiek Prancūzijos valstybėse.

Šioje dalyje nemažai dėmesio skiriama veikalo *Immoral Contracts in Europe* (2020) analizei, kuriame susistemintai apžvelgiamos įvairių Europos valstybių, tarp jų ir Prancūzijos, bei Švedijos teisės sistemos amoralų/gerai moralei (angl. *immoral*) prieštaraujančių sutarčių požiūriu. Tyrime įvairių šalių teisės mokslininkams buvo pateiktos situacijos/klausimynai bei prašoma nurodyti tikėtiną sprendimo rezultatą, remiantis valstybėje suformuota praktika/teisės aktais ir kt. Lietuviai teisininkai, prisidėję prie šio projekto – Dr. Paulius Astromskis, LMM Kęstutis Gusevičius, Prof. Julija Kiršienė. Visgi šio veikalo autoriai pažymi, kad jei prieš šio tyrimo rezultatus buvo manoma, kad valstybių teisininkų pateikti atsakymai leis pagal formalias teisinės kategorijas aptarti skirtumus atsižvelgiant į tai, kokiai teisės tradicijai priklauso valstybė, trečioje tyrimo dalyje šios minties atsisakyta (Ciacchi, *et. al.* 2020, p. 718).

3.1. Prancūzija

Prancūzijos civilinis kodeksas buvo pirmasis kodeksas Europoje, kuriame buvo įtvirtinta „viešosios tvarkos“ (*ordre public*) formuluotė (Husserl, 1938, p. 38). Tiesa, šis straipsnis kalbėjo tik apie vidaus taisykles, kurios turi *ius cogens* pobūdį (Husserl, 1938, p. 38).

Iki 2016 m. spalio 1 d. Prancūzijos civilinio kodekso reformos buvo laikoma, kad sutartis Prancūzijoje gali būti pripažinta negaliojančia, jei jos dalykas ar pagrindas prieštarauja įstatymui, viešajai tvarkai ar moralei, tačiau 2016 m. Prancūzijos civilinio kodekso reforma sutarties galiojimo aspektu įtvirtinta turinio (angl. *content*) sąvoką Prancūzijos civilinio kodekso 1128 straipsnyje. (Hesselink, 2021, p. 340). Prancūzijos civilinio kodekso 6 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad niekas savo susitarimu negali nukrypti nuo teisės aktų, jei tai prieštarautų viešajai tvarkai (angl. *public policy*) ar gerai moralei (angl. *good morals*) (Prancūzijos civilinis kodeksas, 6 str.), Prancūzijos civilinio kodekso

1102 str. įtvirtina nuostatą, kad kiekvienas yra laisvas sudaryti sutartį, ir pasirinkti šalį, su kuria sudarys sutartį, taip pat nustatyti sutarties turinį ir formą teisės aktų nustatytose ribose (Prancūzijos civilinis kodeksas, 1102 str.), o 1162 str. įtvirtina nuostatą, kad sutartis negali nukrypti nuo viešosios tvarkos nei savo sąlygomis, nei tikslu, nesvarbu, ar apie tai žinojo visos šalys, ar ne. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad šie straipsniai (6 str., 1102 str., 1128 str., ir 1162 str.) nustato esmines taisykles dėl sandorių negaliojimo (Rowan, 2022, p. 102). Taip pat teigiama, kad Prancūzijos sutarčių teisėje turinio (*le contenu*) sąvoka yra visiškai nauja, o šis terminas yra perimtas iš UNIDROIT Principų ir PECL siekiant pakeisti ilgametės objekto (angl. *object*) ir pagrindo (angl. *cause*) priežastis sename kodekso straipsnyje (Rowan, 2022, p. 103). Prancūzijoje tai sukėlė nemažai diskusijų. Čia reikia pabrėžti, kad Lietuvos sutarčių teisėje sutarties pagrindo (angl. *cause*) doktrinos nebėra nuo naujojo CK įsigaliojimo 2000 m., nors šios doktrinos požymiai atsispindi kai kuriuose CK nuostatose, pavyzdžiui, CK 6.3 str. 1d. (Drazdauskas, 2008, p. 201), kurioje įtvirtinta, kad prievolės dalyku gali būti „bet kokie veiksmai (veikimas, neveikimas), kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Prancūzijos sutarčių teisėje pripažįstamas teisėto tikslo reikalavimas sutarčiai – todėl būtina aiškintis ir subjektyviuosius kiekvienos šalių ketinimus, kurie negali prieštarauti gerai moralei. Prof. S. Rowan pateikia kelis niekinėmis laikomų sutarčių pavyzdžius: „patalpų nuomos sutartis, kurių naudojimo tikslas buvo pinigų perdirbinėjimas ir prekyba narkotikais, paskolos sutartis, kurios tikslas įsteigti viešnamį“ (Rowan, 2022, p. 103). Taipogi pažymėtina, kad nuo 2016 m. spalio 1 d. reformos, Prancūzijos civilinio kodekso 1104 str. sutarties šalims reikalavimas elgtis sąžiningai (angl. *good faith*) taip pat išplėstas į sutarties derybų etapą (Reform of the French <..>, 2016).

3.2. Švedija

Švedijos teisinė sistema priklauso Skandinavijos valstybių teisės pogrupiui, todėl lyginamaisiais tikslais tikslinga panagrinėti „viešosios tvarkos“ ir „geros moralės“ sampratas ir šios teisės šeimos valstybėje Pabrėžtina, kad Skandinavų šalių teisė nepasižymi tokiu kodifikavimu (Mikelėnas, 1996, p. 67), koks yra laikomas vienu iš žemyninės Europos privatinės teisės bruožų (Ciacchi, et. al. 2020, p. 12). Švedijos sutarčių teisės šaltiniai – atskiri įstatymai, reguliuojantys sutartinius teisinius santykius tiesiogiai ir netiesiogiai, pavyzdžiui, Sutarčių įstatymas (angl. *Contracts Act*), nustato bendruosius

sutarčių sudarymo ir galiojimo principus, o taip pat galioja ir kiti specialūs įstatymai (Mikelėnas, 1996, p. 68).

Švedijos Sutarčių įstatyme (angl. *Contracts Act*) sutinkama sąvoka sąžiningumas (angl. „*good faith*“) ir sutartis gali būti pripažinta negaliojančia, jei ji prieštarauja sąžiningumo principui, tačiau nėra paminėtos viešosios tvarkos ar geros moralės sąvokos. Švedų teisės mokslininkai A. Persson ir T. Ingvarsson pažymi, kad nuo XX amžiaus pradžios, Švedų ir kitų šiaurės šalių jurisdikcijos buvo veikiamos požiūrio, kad teisė nėra moralės dalis (*Immoral Contracts, Part II, 1, 2020, p. 118*) Manytina, kad būtent šis vadinamasis šiaurietiškas realizmas (angl. *Nordic realism*), o taip pat ir kitos istorinės priežastys (pavyzdžiui, ribota romėnų teisės recepcija, Švedijos visuomenės sekuliarumas) lemia skirtumus, tarp skandinavų šalių ir romėnų teisės tradicijos sistemos valstybių (Ciacchi, et. al., 2020, p. 118). Kaip teisės ir moralės atskyrimo pavyzdį A. Persson ir T. Ingvarsson *Immoral Contracts in Europe* veikale pateikia sutartis, kuriomis siekiama išvengti mokesčių. Sankcijos už tokio pobūdžio sutartį būtų skiriamos pagal mokesčių teisę, nors pati sutartis *per se* galėtų, o toks skirtingų teisės sistemų atskyrimo klausimas įtvirtintas Švedijos Aukščiausiojo Teismo dar 1970 m. (Ciacchi, et. al., 2020, p. 118).

Immoral Contracts in Europe veikale Švedijos teisės mokslininkai pažymėjo, jog daugelis klausimyne pateiktų klausimų buvo suformuluoti lyg turint prielaidą, kad sutartys, kurios turi amoralaus elgesio požymių turėtų būti pripažįstamos negaliojančiomis, tačiau ši prielaida ne visai atitinka Švedijos sutarčių teisę ar kitų Šiaurės šalių teisę (Ciacchi, et. al., 2020, p. 117). Anot Švedijos Profesorių Prof. A. Persson ir Prof. T. Ingvarsson, Švedijos teisės kontekste reikia klausti ne kodėl vienokia ar kitokia sutartis turėtų būti galiojanti (net jei tokios sutarties turinys bendros moralės požiūriu ir galėtų būti laikomas nepriimtiniu), tačiau kodėl tokia sutartis turėtų būti negaliojanti, t.y. kur yra įtvirtinta, kad atitinkama sutartis turėtų būti nepripažįstama (Ciacchi, et. al., 2020, p. 262). Toliau aptariamai keli konkretūs sutarčių rūšių pavyzdžiai, atskleidžiantys geros moralės ir viešosios tvarkos konceptą Švedijos sutarčių teisėje.

Švedijos teisė, susijusi su sutartimis dėl seksualinių paslaugų teikimu/pirkimu yra unikali lyginant su kitomis Europos valstybėmis, nes seksualinių paslaugų pirkimas yra kriminalizuotas (pagal Švedijos baudžiamojo kodekso 6 skyriaus 11 straipsnį), o pardavimas laikomas legaliu. (Ciacchi, et. al., 2020, p. 117).

Remiantis *Wackenheim v. France, Communication No. 854/1999* bylos pavyzdžiu, kuri dar kartais vadinama ypač žemo žmogaus mėtymo byla (angl. *dwarf throwing case*), „Immoral Contracts“ tyrime dalyvaujantiems Europos šalių teisės mokslininkams buvo pateikta tokia situacija: asmuo, turintis achondroplaziją (liliputizmą) sudarė sutartį su

vietinio baro savininku. Sutartyje šalys numatė, kad ypač žemo ūgio asmuo dėvės apsauginę aprangą ir bus baro lankytojams tarsi sviedinys – baro lankytojai turės teisę varžytis, kuris toliau šį asmenį numes. Prof. A. Persson ir Prof. T. Ingvarsson teigė, kad pagal Švedijos teisę, žmogus, kuris sutartyje buvo „sviediniu“, turi teisę reikalauti ir atgauti nesumokėtą kainą už suteiktas paslaugas (Ciacchi, et. al. 2020, p. 116). Pabrėžta, kad kadangi Švedijoje įstatymas, draudžiantis diskriminaciją, achondroplazijos nelaiko negalia. Tuo tarpu Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, požiūris į tokią sutartį, manytina, vestų prie tokios sutarties laikymo negaliojančia, kaip pažeidžiančia žmogaus orumą.

Švedijos Aukščiausiąjį Teismą (*Högsta Domstolen*) buvo pasiekusi reali byla, kurioje teismas pabrėžė, kad dirbtinis apvaisinimas pripažįstamas tik situacijose, kurios yra įtvirtintos teisės, o surogatinė motinystė nėra vienas iš tų atvejų (Ciacchi, et. al., 2020, p. 333). Visgi taip pat pabrėžtina, kad nors pagal Švedijos teisę tokia sutartis negalėtų būti priverstinai vykdoma, ji taip pat nėra įtvirtinta kaip nusikaltimas (Ciacchi, et. al., 2020, p. 333). Sutarčių, kuriomis susitariama dėl surogatinės motinystės, problematiką ypač išsamiai nagrinėjo Assoc. Prof. Jane Stoll 2013 m. disertacijoje. Autorė aptarė ne tik kylančias etines problemas, tačiau pabrėžė aiškių taisyklių nustatymo poreikį (J. Stoll, 2013, p. 333) ir kylančius tarptautinius iššūkius, kai sudaromi susitarimai dėl surogatinės motinystės tarp subjektų iš skirtingų šalių (J. Stoll, 2013, p. 334)

Lietuvos teisėje sutartis, pagal kurią A ir B susitartų ir sumokėtų C, kad C išnešiotų ir pagimdytų kūdikį A ir B, būtų laikoma niekine kaip prieštaraujanti gerai moralei. Lietuvos teisės mokslininkai pasirėmė dirbtinio apvaisinimo įstatymų projektuose naudojama formuluote, pagal kurią „civilinės sutartys, pagal kurią moteris išipareigoja pastoti, išnešioti kūdikį ir atiduoti jį kitai moteriai atsisakius bet kokių motinystės teisių kūdikiui yra niekinės ir negaliojančios“ (Ciacchi, et. al., 2020, p. 309).

Analizuojant vedybų tarpininkavimo sutarčių konceptą (angl. *marriage brokerage*), paminėtina, kad Švedijos teisėje nėra įtvirtinto draudimo, kad asmuo negali sudaryti sutarties, kuria pasižada surasti partnerį kitam asmeniui ir todėl tokio susitarimo teisinės pasekmės Švedijos teisėje būtų vertinamos atsižvelgiant į konkrečią situaciją, vertinant, kaip buvo teikiamos paslaugos ir kt (Ciacchi, et. al., 2020, p. 385). Tuo tarpu Prancūzijos teisės mokslininkai teigė, kad Prancūzijos teismų praktika tokias sutartis laiko niekinėmis kaip prieštaraujančiomis gerai moralei (Fauvarque, et. al. 2009, p. 132, cituota iš Ciacchi, et. al., 2020, p. 359).

Apibendrinant aptartus atvejus matyti, kad Švedijos viešosios tvarkos ir geros moralės turinys sutarčių teisėje turi skirtumų tiek nuo Lietuvoje, tiek nuo Prancūzijoje plėtojamo viešosios tvarkos ir geros moralės turinio. Jei sudaroma sutartis nepažeidžia

Švedijos sutarčių teisėje nustatyto draudimo, manytina, kad tokia sutartis, net ir turinti „amoralumo“ elementą“ (kuris, pavyzdžiui, Lietuvoje leistų pripažinti sutartį negaliojančia), gali būti laikoma galiojančia, jeigu kitos aplinkybės nesudaro Švedijos teisėje įtvirtinto draudimo. Taigi galima teigti, kad Švedija suteikia daugiau laisvės sutarties šalims.

IŠVADOS

1. Tiek viešoji tvarka, tiek gera moralė yra vertinamosios sąvokos, todėl jų turinys pasižymi gana dideliu abstraktumu. Šis neapibrėžtumas negali būti visiškai panaikintas, tačiau teisinė viešosios tvarkos ir geros moralės samprata yra nuolat plėtojama teisės doktrinos ir teismų praktikos. Konceptualiai viešosios tvarkos ir geros moralės ribų nubrėžti nėra įmanoma, tačiau šiuolaikinės sutarčių teisės kontekste teisinės viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokos neatsiejamai susijusios su svarbiausiomis šiuolaikinės visuomenės vertybėmis: lygiateisiškumu, teisingumu, sutartį sudarančių šalių valia, žmogaus teisių prigimtinio pobūdžiu, sąžiningumu. Moralinė dimensija viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų turinyje gali būti laikoma teisės ir socialinio pobūdžio vertybių sankirta.
2. Viešosios tvarkos kaip vienos svarbiausių valstybės vertybių turinį sudaro fundamentalių teisės principų visuma, kurie yra būtina šiuolaikinės teisės principus pripažįstančios visuomenės egzistavimo prielaida. Viešosios tvarkos institutas užtikrina valstybės, visuomenės ir individų interesus, teisinių santykių stabilumą ir tvarką visuomenėje, todėl jos saugojimas yra viešasis interesas. Nacionalinė vidaus viešosios tvarkos kategorija pasižymi platesniu turiniu, nei tarptautinė viešosios tvarkos kategorija.
3. Gera moralė – įvairialypė sąvoka, pasižyminti ją aiškinančių filosofijų ir turinio variacijų gausa, o jos turinys siejamas tiek su bendraisiais, tiek su sutarčių teisės principais. Geros moralės kriterijai – sąžiningumas, teisingumas, protingumas, lygiateisiškumas, - fundamentalių teisės principų dalis. Tuo tarpu viešąją tvarką sudaro fundamentalūs teisės principai ir svarbiausių imperatyvių teisės normų visuma.
4. Absolutus negaliojimo pagrindas, kai sutartis prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, yra sutarčių laisvės principo išimtis, todėl jo taikymui būtina nustatyti aplinkybių visumą – pamatinį visuomenės interesą, sutarties šalių veiksmus, ketinimus, sutarties tikslą ir kylančias pasekmes. Siaurinti viešosios tvarkos ir geros moralės neapibrėžtumą galima per kriterijų, sudarančių viešosios tvarkos ir geros moralės turinį, išskyrimą, bei kriterijų, kuriuos būtina nustatyti sutarties negaliojimo atveju, išskyrimą. Įstatymų leidėjo viešosios tvarkos ir geros moralės ribų nustatymas prieštarautų CK 1.81 str. prasmei.
5. Tiek teisės doktrinoje, tiek Lietuvos teismų praktikoje viešosios tvarkos ir geros moralės turinys formuojamas ta pačia linkme – pripažįstama, kad turi būti atsižvelgiama į svarbiausias, visuomenėje paplitusias ir priimtinas vertybes. Teisės

doktrinoje plačiau pasisakoma dėl šių sąvokų teorinių ypatumų, o teismų praktikoje sąvokų turinys atsiskleidžia konkrečioje individualioje situacijoje.

6. Šiuolaikinė sutarčių teisė pripažįsta viešąją tvarką ir moralę kaip saugomas vertybes, tačiau skiriasi viešosios tvarkos ir geros moralės turinio variacijos. Dėl skirtingo teisinio reguliavimo, geografinės padėties, religijos ir kitų kintamųjų veiksnių poveikio viešosios tvarkos ir geros moralės turiniui, neįmanoma atrasti vieno viešosios tvarkos ir geros moralės turinio apibrėžimo. Lyginamoji Lietuvos, Švedijos ir Prancūzijos jurisdikcijų analizė parodė, kad Prancūzijoje ir Lietuvoje viešosios tvarkos ir geros moralės turinys plėtojamas panašiai, Švedija, tuo tarpu, suteikia daugiau laisvės sutarties šalims. Viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų šiuolaikinėje sutarčių teisėje egzistavimas rodo visuotinį pripažinimą, kad visuomenė negali priimti elgesio, kuris peržengia tos visuomenės moralines ir padorumo ribas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos

1. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (1958). *Valstybės žinios*, 1995, 10-208;
2. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių (1980). *Valstybės žinios*, 102-2283;
3. Vienos konvencija dėl tarptautinės sutarčių teisės (1969). *Valstybės žinios*, 2002, 13-480;

Europos Sąjungos teisės aktai

4. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo, Oficialusis leidinys C 326 , 26/10/2012 p. 0001 – 0390;

Lietuvos Teisės norminiai aktai

5. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės Žinios*, 33-1014;
6. Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos (1993-2020). Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020, 1008p.;
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas (2015). *Tar*, 11216;
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340; (aktuali redakcija 2024-04-01);
9. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262 (aktuali redakcija 2023-05-01);
10. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (1999) *Valstybės žinios*, 30-856 (aktuali redakcija 2024-01-12);
11. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, 94-1833.

Užsienio valstybių teisės aktai:

Prancūzija:

12. The Civil Code of the French (*Code civil des Français*) (1804). Priimtas 1804 m. gegužės 21 d. (aktuali redakcija 2024 m. gegužės 20 d.);

Švedija:

13. Contract Law Act (1915:218).;
14. The Children and Parents Code (1949:381) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
15. The Swedish Criminal Code (*Brottsbalken*) (1962), *SFS 1962:700*;

Soft-law šaltiniai:

16. UNIDROIT Principles of International Contracts. 2016 ed. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
17. Principles of European Contract Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/;
18. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Online edition;

Specialioji literatūra:

19. BRAZDEIKIS, A. (2009), *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 317-370, ISBN 978-9955-616-40-5;
20. CARRIO, G. R. (1979) Professor Dworkin's Views on Legal Positivism [interaktyvus] *Indiana Law Journal*, Vol. 55, Iss. 2, Article 1. Prieiga per internetą: <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol55/iss2/1> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12d.];
21. CIACCHI, A. C. (2020) Immoral Contracts in Europe: The First Common Core, iš Ciacchi A.C., Mak C., ir Mansoor Z. (eds.) *Immoral Contracts in Europe.. Intersentia (Common Core of European Private Law)*, 3-14, <https://doi.org/10.1017/9781839701153>;
22. CIACCHI, A. C. (2020) 28 Jurisdictions and 12 Types of Morally Dubious Contracts: To What Extent is there a Common Core? iš Ciacchi, A.C., Mak C.,

- Mansoor Z. (eds) *Immoral Contracts in Europe*. Intersentia (Common Core of European Private Law), 717-732, <https://doi.org/10.1017/9781839701153>;
23. CIACCHI, A.C., MAK C., MANSOOR, Z. (eds) (2020) CASE STUDIES iš *Immoral Contracts in Europe* . Intersentia (Common Core of European Private Law), 29-714, <https://doi.org/10.1017/9781839701153>;
24. CORDERO-MOSS, G. (2024) The Role of Transnational Law, iš: Corder-Moss, G. (2024). *International Commercial Contracts: Contract Terms, Applicable Law and Arbitration*. Cambridge University Press, 39–134, <https://doi.org/10.1017/9781009082822.005>;
25. DAMBRAUSKAITĖ, A. (2009) *A. Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*: Monografija. Vilnius: Justitia, 9-359, ISBN 978-9955-616-58-0;
26. DIDŽIULIS, L. (2024) Constitutionalisation of Civil Law, Civilisation of Constitutional Law and Way towards Private Constitutional Law. Vilnius University Open Series [interaktyvus], 63-83. <https://doi.org/10.15388/KJL.2023.4>;
27. DIDŽIULIS, L. (2023) *Contract Law in Lithuania*, Wolters Kluwer Law International BV, The Netherlands, ISBN 978-84-035-3066-6;
28. DRAZDAUSKAS, S. (2008) *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*, [interaktyvus]. Daktaro disertacija, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://web.vu.lt/tf/s.drazdauskas/files/2011/09/DISERTACIJA-SD-080527-print-v3.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
29. DZENHTSIAROU, K. (2021) Defining European Public Order: An Impossible Task iš: *Can the European Court of Human Rights Shape European Public Order?* [interaktyvus], Cambridge University Press, 62-95. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/9781108608794.004> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
30. GERT, B. GERT J. (2020) The Definition of Morality, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. , Edward N. Zalta (ed.) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/morality-definition/>>. [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.], ISSN:1095-5054;
31. GERT, B. (2002) The Definition of Morality [interaktyvus], The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (ed.). Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2002/entries/morality-definition/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
32. GUMBIS, J. (2017) *Teisės teorija: fundamentalus teisės ribos klausimas* [interaktyvus], Monografija, 14-159. Prieiga per internetą:

- <https://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wp-content/uploads/2018/04/Fundamentalus-teis%C4%97s-ribos-klausimas.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
33. HAERPFER C., INGLEHART, (et.al.). (2022). *World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 5.0.*. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi:10.14281/18241.20; Pasaulio vertybių apklausos rezultatai (2020) Prieiga per internetą: <https://kaunaspilnas.lt/ktu-profesore-per-kelerius-metus-pakeisti-visuomenes-vertybes-sudetinga/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
34. HESSELINK, Martijn W. (2021) *Public Policy and Good Morals* iš: Hesselink, Martijn W. (2021). *Justifying Contract in Europe: Political Philosophies of European Contract Law* [interaktyvus], Oxford Academic. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192843654.003.0007> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
35. HORWITZ, M. J. (1974) *The Historical Foundations of Modern Contract Law*. Harvard Law Review, Vol. 87, No. 5, 917-956, <https://doi.org/10.2307/1340045>;
36. HUSSERL, Gerhart (1938) Public Policy and Ordre Public. *Virginia Law Review*. Vol 25, No. 1, 37-67, <https://doi.org/10.2307/1068114>;
37. JANSEN, N., ZIMMERMANN, R. (Eds) (2018) *Illegality* iš *Commentaries On European Contract Laws*. New York: Oxford Academic, 1887-1930, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198790693.003.0016>;
38. KANIŠAUSKAS, S. (2009) *Moralės filosofijos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 5-342, ISBN 978-9955-19-145-2,
39. KASIULYNAITĖ, I. KRUTULYTĖ, K. (2019) *Geros moralės ir viešosios tvarkos išlyga reklamos teisėje: Religinis aspektas* iš „Teisės mokslo pavasaris. 2019.“, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentų mokslinė draugija, Vilniaus universitetas, 113-134; ISSN 2345-0878;
40. KISIELIAUSKAITĖ, A. (2017). Viešosios tvarkos sąvoka „Briuselis I“ reglamente [interaktyvus], *Teisė 2017 102*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Teise.2017.102.10521> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.], ISSN 2424-6050;
41. LASTAUSKIENĖ, G. (2024) Teisės principai Lietuvos teisės sistemoje: lemia ar nukreipia?, *Konstitucija justicija Lietuvoje: trys veiklos dešimtmečiai: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*, 337-351, <https://doi.org/10.15388/KJL.2023.10>;
42. LASTAUSKIENĖ, G., et. al. (2012) Teisės normos. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius;

43. LESZCZYŃSKI, Leszek (2020). Extra-Legal Values in Judicial Interpretation of Law: A Model Reasoning and Few Examples [interaktyvus], *Int J. Semiot Law* 33, 1073-1087. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11196-020-09773-y> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
44. MAK, C. (2020) Immorality of Contracts in Europe: Four Approaches, iš Ciacchi, A.C., Mak, C., ir Mansoor Z. (eds) *Immoral Contracts in Europe* [interaktyvus], Intersentia (Common Core of European Private Law), 15-28. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/9781839701153> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
45. MIKELĖNAS, V. (2009), *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 45-70; 83-184, ISBN 978-9955-616-40-5;
46. MIKELĖNAS, V. et al. (2003) *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė I*. Vilnius: Justitia, 9-527, ISBN 9986-567-88-2;
47. MIKELĖNAS, V., et.al. (2002) *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, ISBN 9986-567-73-4;
48. MIKELĖNAS, V. (1996) *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 13-608, ISBN 9986-567-09-2;
49. MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. (2001) *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 11-156, ISBN 9986-567-54-8;
50. RAIPA, A. (2002) *Viešojo politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika*, Kauno Technologijos Universitetas, 2002, ISSN 1648-2603;
51. ROWAN, S. (2022) The Validity of the Contract iš *The New French Law of Contract*, [interaktyvus], Oxford Academic, 85-112, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198810872.003.0005>;
52. RUIZ F. JOSÉ I., BLÁZQUEZ, F. O. (2022) Contracts contrary to fundamental principles and mandatory rules of European Contract Law, *InDret*, <https://doi.org/10.31009/InDret.2022.i2.01>;
53. STOLL, J. (2013) *Surrogacy Arrangements and Legal Parenthood: Swedish law in a Comparative Context. Juridiska institutionen* [interaktyvus], Disertacija, Uppsala University, 7-373. Prieiga per internetą: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:649875/FULLTEXT01.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.], ISBN 978-91-506-2369-7;
54. TUMALAVIČIUS, V. (2017) *Viešojo saugumo užtikrinimo teisiniai aspektai Lietuvoje: dabarties tendencijos ir procesai*. Mokslo studija, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 1-219 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

- <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:B.03~2017~1568225984282/datastreams/DS.001.0.01.BOOK/content> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.], ISBN 978-609-8074-71-0;
55. VAIŠVILA, A. (2000) Teisės teorija. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 1-376;
56. VILEITA, A. (2009) *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis (moksl. red. Vytautas Mizaras). Vilnius: Justitia, 19-35; 185-210, ISBN 978-9955-616-40-5;
57. VILEITA, A., MIKELĖNAS, V., TAMINSKAS, A. (2001) *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras: Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 157-212, ISBN 9986-567-54-8;
58. VON BAR, Ch. (2009) Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Outline Edition [interaktyvus], european law publishers GmbH, Munich. Prieiga per internetą: <https://sakig.pl/wp-content/uploads/2019/01/dfcr.pdf> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
59. ZIMMERMANN, R. (1996) *The Law Of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford Academic, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198764267.001.0001>;

Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai

60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas *Dėl išmokų iš Garantinio fondo nemokėjimo nemokios įmonės darbuotojams*, KT13-N5/2014;
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas *Dėl baudžiamosios atsakomybės už genocidą*, KT11-N4/2014.;
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d. nutarimas *Dėl Tabako kontrolės įstatymo*;
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas *Dėl valstybės tarnybos*, 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03;
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas *Dėl piliečių nuosavybės teisių į gyvenamuosius namus atstatymo*, 9/95;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aktai

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-4-1120/2024;

66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-334-421/2023;
67. Lietuvos aukščiausiojo teismo 2023 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-33-313/2023;
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-145-969/2022;
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-469/2022;
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-252-969/2021;
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-192-969/2021;
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-611/2021;
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-35-823/2021;
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34-313/2020.;
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-246-701/2019;
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-41-969/2019;
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-915/2019;
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-447-916/2018;
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-23-611/2018;
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-226-248/2018;
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-187-421/2017;
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-689-695/2015;

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191-916/2015;
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2014;
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014;
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-660/2013;
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546/2013;
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-231/2011;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2007;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006;
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-133;
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 28;

Užsienio valstybių teismų praktika:

93. 1985 m. gegužės 14 d. Vokietijos Federacinės Respublikos Pirmojo Senato sprendimas byloje Nr. *BVerfGE 69, 315 - Brokdorf Decision of the First Senate I BvR 233, 341/81*, iš vokiečių kalbos vertė R. Youngs, University of Oxford, Institute of European and Comparative Law, 2007. Prieiga per internetą: <https://law.utexas.edu/transnational/foreign-law-translations/german/case.php?id=656> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
94. Wackenheim v. France, Communication No. 854/1999, UN Doc. CCPR/C/75/D/854/1999 (2002);

Kiti šaltiniai:

95. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Naujienos (2023). *Dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvos*

- Respublikoje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/del-arbitrazinio-susitarimo-galiojimo-uzsienio-arbitrazo-sprendimo-pripazinimo-ir-leidimo-vykdyti-lietuvos-respublikoje/1443> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
96. RYZGELYTĖ, L. (2022) *Naujos konkurencijos teisės taisyklės tiekėjams ir platintojams: daugiau aiškumo ar rizikų verslo atstovams?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://sc.bns.lt/view/item/426817> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
97. Homo cultus. Tarp praeities ir ateities. *Apie etiką, moralės filosofiją ir Lietuvos viešąją erdvę. Pokalbis su Nijole Radavičiene* (2022) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000199885/homo-cultus-tarp-praeities-ir-ateities-apie-etika-morales-filosofija-ir-lietuvos-viesaja-erdve-pokalbis-su-nijole-radaviciene> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
98. DIDŽIULIS, L. (2021). *L. Didžiulis. Prokurorų intervencija į komercinės sutartis: ar saugodami viešąjį interesą nepažeisime viešosios tvarkos?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/06/10/l-didziulis-prokuroru-intervencija-i-komercines-sutartis-ar-saugodami-viesaji-interesa-nepazeisime-viesosios-tvarkos/>;
99. LIUBINIENĖ, V. (2021) *KTU profesorė: per kelerius metus pakeisti visuomenės vertybes sudėtinga*. Prieiga per internetą: <https://kaunaspilnas.lt/ktu-profesore-per-kelerius-metus-pakeisti-visuomenes-vertybes-sudetinga/> ;
100. DAVIES, Jim (2017) *Religion does not determine your morality*, [interaktyvus]. perspausdinta iš *The Conversion under a Creative Commons license*. Carleton Newsroom, 2018 , J. Davies remiasi N. Epley, B. A. Converse, A. Delbos, G. A. Monteleone, J.T. Cacioppo tyrimu „Believers' estimates of God's beliefs are more egocentric than estimates of other people's beliefs“ (2009). Prieiga per internetą: <https://newsroom.carleton.ca/story/religion-morality/> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.],
101. Reform of the French Civil Code on contract law and the general regime and proof of obligations (2016), straipsnis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/2a563f12/reform-of-the-french-civil-code-on-contract-law-and-the-general-regime-and-proof-of-obligations> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
102. Generalinio advokato išvada, pateikta 2015 m. vasario 12 d. byloje case C-554/13, *Z.Zh ir O. v taatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

- [content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CC0554](https://eur-lex.europa.eu/content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CC0554) [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
103. MIKELĖNAS, V. (2012) “Teisė sau, moralė sau?” [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmikelenas-teise-sau-morale-sau-58603253> [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.];
104. FAUVARQUE-COSSON, B. ir MAZEAUD, D. (eds.) (2009), *European Contract Law. Materials for a Common Frame of Reference: Terminology, Guiding Principles, Model Rules*, Sellier, Munich, 132., cituota iš CIACCHI, A.C., MAK C., MANSOOR, Z. (eds) (2020) CASE STUDIES iš *Immoral Contracts in Europe* . Intersentia (Common Core of European Private Law), 29-714, <https://doi.org/10.1017/9781839701153>;
105. Oficiali ES interneto svetainė. Tarptautinė teisė [interaktyvus] [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: https://e-justice.europa.eu/10/LT/international_law
106. *France: legal resources: Codes and Legislation* [interaktyvus] [žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://libguides.bodleian.ox.ac.uk/law-french/codes>.

SANTRAUKA

Viešosios tvarkos ir geros moralės samprata šiuolaikinėje sutarčių teisėje

Deimantė Lipčiūtė

Darbe nagrinėjama viešosios tvarkos ir geros moralės sampratos šiuolaikinėje sutarčių teisėje tema. Teisė įtvirtina tik blanketines nuostatas, susijusias su viešosios tvarkos ir geros moralės kategorijomis, todėl analizės tikslas - ištirti, koks viešosios tvarkos ir geros moralės turinys plėtojamas Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Pabrėžiant šių sąvokų vertybinį pobūdį, teoriniai turinio ypatumai, tarpusavio ryšys ir santykis su sutarčių teise atskleidžiamas pasitelkiant teisės doktriną. Lyginamos alternatyvios šių kategorijų sąvokos, įvairios Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų pozicijos. Praktiniai viešosios tvarkos ir geros moralės turinio aspektai atskleidžiami per teismų praktikos analizę, kuri leidžia palyginti teismų ir teisės doktrinos plėtojamą viešosios tvarkos ir geros moralės turinį.

Pirmoji dalis pradedama nuo šių sąvokų apibrėžimo paieškos teisės doktrinoje. Viešosios tvarkos sąvoka aptariama išskiriant ją į nacionalinės ir tarptautinės viešosios tvarkos kategorijas. Nagrinėjami geros moralės kriterijai ir analizuojamas moralės normų santykis su etika, religinėmis dogmomis, teisės normomis ir teisės principais. Pirmo skyriaus analizė baigiama viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokų tarpusavio santykio bei santykio su sutarčių teisės sistema apžvalga.

Antrojoje dalyje pereinama prie viešosios tvarkos ir geros moralės turinio, remiantis konkrečių bylų analize. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos analizė leidžia išskirti pagrindinius kriterijus, taikomus sprendžiant dėl sutarčių prieštaravimo viešajai tvarkai ar gerai moralei, apibendrinamas viešosios tvarkos ir geros moralės santykis su kitais negaliojimo pagrindais ir teisinės pasekmės.

Trečioje dalyje atliekama lyginamoji viešosios tvarkos ir geros moralės turinio analizė Prancūzijos bei Švedijos jurisdikcijose. Atkreipiamas dėmesys, kad tokia analizė aktuali dėl šių valstybių priklausymo skirtingoms teisinės sistemos tradicijoms.

SUMMARY

The Concept of Public Order and Good Morals in Modern Contract Law

Deimantė Lipčiūtė

This thesis examines the concept of public order and good morals in modern contract law. The aim of the analysis is to explore the content of public order and good morals developed in Lithuanian and foreign legal doctrine as well as judicial practice. Emphasizing the value nature of these concepts, theoretical peculiarities, interrelation, and relation with contract law are revealed using legal doctrine. Alternative concepts of these categories are compared, along with various positions of Lithuanian and foreign legal scholars. Practical aspects of public order and good morals are revealed through an analysis of judicial practice, which allows for a comparison of the content of good morals and public order developed by the courts and legal doctrine.

The first part begins with the search for definitions in legal doctrine. The concept of public order is discussed by distinguishing the categories of national and international public order. The criteria of good morals are examined, and the relationship between moral norms and ethics, religious dogmas, legal norms, and principles is analysed. The analysis concludes with an overview of the interrelation between the concepts of public order and good morals, and their relationship with the contract law.

The second part moves onto the content of public order and good morals based on the analysis of specific cases. Analysis of the Lithuanian Supreme Court's practice allows for the identification of the main criteria applied when deciding on the nullity of a contract contradicting public order or good morals. The relationship between public order and good morals and other grounds for invalidity as well as legal consequences are summarized.

The third part involves a comparative analysis of the content of public order and good morals in jurisdictions of France and Sweden. Attention is given to the relevance of such analysis due to these countries' belonging to different legal system traditions.